

K. i T. protiv FINSKE
(Predstavka broj 25702/94)

PRESUDA

Strazbur, 12. juli 2001.

U predmetu K. i T. protiv Finske

Evropski sud za ljudska prava koji je zasedao u Velikom veću sastavljenom od sledećih sudija:

G. L. Vildhaber (*L. Wildhaber*), *predsednik Suda*,
Gđa E. Palm (*E. Palm*),
G. C. L. Rozakis (*C. L. Rozakis*),
G. G. Res (*G. Ress*),
G. J. P. Kosta (*J.-P. Costa*),
G. Gokur Jerudson (*Gaukur Jörundsson*),
G. G. Bonelo (*G. Bonello*),
G. V. Furman (*W. Fuhrmann*),
G. K. Jungvirt (*K. Jungwiert*),
Ser Nikolas Braca (*Sir Nicolas Bratza*),
G. B. Zupančič (*B. Zupančič*),
G. M. Pelonpea (*M. Pellonpää*),
Gđa M. Caca-Nikolovska (*M. Tsatsa-Nikolovska*),
G. T. Panciru (*T. Panțîru*),
G. R. Maruste (*R. Maruste*),
G. K. Traja (*K. Traja*),
G. A. Kovler (*A. Kovler*),
kao i g. P. J. Mahoni (*P. J. Mahoney*), *sekretar Suda*,

Pošto je razmotrio predmet na zatvorenim sednicama od 14. marta i 13. juna 2001. godine,

Izriče sledeću presudu koja je usvojena poslednjeg pomenutog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je potekao iz predstavke (br. 25702/94) koju su Evropskoj komisiji za ljudska prava (u daljem tekstu: Komisija) podnela dva finska državljanina, K. i T. (u daljem tekstu: podnosioci predstavke) 26. oktobra 1994. godine protiv Finske, a u skladu

s predašnjim članom 25 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija).

2. Podnosiocima predstavke, kojima je bila pružena pravna pomoć, pred Sudom su zastupali g. J. Kortinen (*J. Kortteinen*) i g. S. Hajkinheimo (*S. Heikinheimo*), advokati s praksom u Helsinkiju (Finska), i gđica A. Somela (*A. Suomela*), pravni savetnik. Državu Finsku (u daljem tekstu: Država) predstavljali su državni zastupnici.

3. Podnosioci predstavke su prvobitno tvrdili da činjenice predmeta predstavljaju kršenje obaveza tužene Države na osnovu članova 5, 6 st. 3(c), 8, 10 i 12 Konvencije posmatrano zasebno ili zajedno sa članom 13.

4. Predstavka je prosleđena Sudu 1. novembra 1998. godine kada je stupio na snagu Protokol br. 11 Konvencije (član 5, st. 2 Protokola br. 11).

5. Predstavka je dodeljena Četvrtom odeljenju (Pravilo 52 st. 1 Pravilnika Suda). Predsednik odeljenja je 11. maja 1999. godine odlučio da, u skladu sa pravilom 33 stavovi 3 i 4 i pravilom 47 st. 3, nijedan od dokumenata iz dosijea ovog predmeta ne može biti dostupan javnosti te da se ne sme otkriti identitet podnosioca predstavke. Veće ovog odeljenja (u daljem tekstu: veće) u sastavu g. Res, *predsednik veća*, g. Pelonpea, g. I. Kabral Bareto (*I. Cabral Barreto*), g. V. Butkevič (*V. Butkevych*), gđa N. Vajić, g. J. Hedigan, gđa S. Botučarova (*S. Botoucharova*), *sudije*, i g. V. Berger, *sekretar odeljenja*, nakon rasprave zatvorene za javnost održane 8. juna 1999. po pitanju prihvatljivosti i osnovanosti (pravilo 54 st. 4), proglasilo je da je predstavka delimično prihvatljiva (članovi 8 i 13 Konvencije) [*Napomena sekretara Suda*. Odluka Suda može se dobiti kod sekretara Suda].

6. Veće je 27. aprila 2000. godine donelo presudu kojom, jednoglasno, zaključuje da je došlo do povrede člana 8 Konvencije. Utvrđeno je kršenje u odnosu na odluke da se deca stave pod državno staranje (*public care*), kao i usled odbijanja da se preduzmu propisani koraci i mere za ponovno spajanje porodice. Veće nije smatralo neophodnim da, kao posebno pitanje, ispituje ograničenja pristupa osim u onoj meri u kojoj je to situacija, u dato vreme, zahtevala. U tom smislu, veće nije utvrdilo povredu člana 8. Veće je utvrdilo da nije postojala povreda člana 13 Konvencije. Takođe je zaključilo da tužena Država treba da plati podnosiocima predstavke (*i*) na ime naknade za nematerijalnu štetu svakom po FIM 40.000 (četrdesethiljada finskih maraka), odnosno ukupno FIM 80.000 (osamdesethiljada finskih maraka), i (*ii*) na ime sudskih i drugih troškova FIM 5.190 (pethiljadastodevedeset finskih maraka) umanjeno za FRF 2.230 (dvehiljadestotrideset francuskih franaka) koje treba preračunati u finske marke po kursu koji je važio na dan 27. aprila 2000. godine. Izdvojeno mišljenje sudije Pelonpea dato je u prilogu presude.

7. Država je 24. jula 2000. zahtevala da se, u skladu sa članom 43 Konvencije i Pravilom 73, predmet prosledi Velikom veću. Kolegijum Velikog veća je 4. oktobra 2000. godine prihvatio zahtev Države.

8. Sastav Velikog veća određen je u skladu s odredbama člana 27 stavovi 2 i 3 Konvencije i pravila 24. Predsednik Velikog veća je 27. januara 2001. odlučio da nalog predsednika odeljenja od 11. maja 1999. (vidi stav 5, gore) treba da ostane na snazi tokom trajanja postupka pred Velikim većem.

9. Podnosioci predstavke su 30. januara 2001. godine podneli svoje komentare na zahtev Države u vezi sa dostavljanjem predmeta Velikom veću.

10. Javna rasprava pred Velikim većem održana je 14. marta 2001. (pravilo 59 st. 2) u zgradi Suda za ljudska prava u Strazburu.

Pred sudom su se pojavili:

(a) *u ime Države*

G. H. Rotkirč (*H. Rotkirch*), Ministarstvo spoljnih poslova,

G. A. Kosonen, Ministarstvo spoljnih poslova,

u svojstvu *zastupnika*,

Gđica P. L. Helie (*P.-L. Heiliö*),

Gđica A. Aho-Igling (*A. Aho-Eagling*),

G. J. Piha (*J. Piha*),

u svojstvu *savetnika*;

(b) *u ime podnosilaca predstavke*

G. J. Kortinen, *advokat*,

Gđica A. Sumela (*A. Suomela*), *savetnik*

u svojstvu *zastupnika*.

Sud je saslušao obraćanja G. Kortinena, g. Rotkirča, g. Kosonena i g. Pihe, kao i njihove odgovore na pitanja koja su postavili pojedini članovi veća.

Činjenice

I. Posebne okolnosti slučaja

A. Promene stanja mentalnog zdravlja prvog podnosioca predstavke do 1993. godine

11. U vreme događanja koji su relevantni za ovu predstavku K. je imala ćerku P. rođenu 1986. godine i sina M. rođenog 1988. godine. Otac P. je X. a otac M. je V. Od marta do maja 1989. godine K. je dobrovoljno smeštena u bolnicu na lečenje koje je trajalo oko tri meseca, pošto je dijagnostikovano da boluje od šizofrenije. Od avgusta do novembra 1989. i od decembra 1989. do marta 1990. godine ponovo je bila oko tri meseca na bolničkom lečenju, uvek zbog svoje bolesti. U 1991. godini u bolnici je bila manje od nedelju dana, kada je dijagnostikovano da boluje od atipične psihoze koja se ne može definisati. Čini se da su organi socijalnog staranja i zdravstveni organi od 1989. godine bili u kontaktu sa porodicom.

12. Podnosioci predstavke su živeli zajedno od leta 1991. do jula 1993. godine. Deca P. i M. su 1991. godine živela sa njima. Od 1991. do 1993. K. i X. su vodili spor oko starateljstva i pristupa u vezi deteta P. U maju 1992. izdat je sudski nalog o tome s kim će dete biti u zajednici života (*residence order*) kojim se starateljstvo nad P. prenosi na X.

13. K. je bila ponovo hospitalizovana od 22. aprila do 7. maja 1992, od 13. maja do 10. juna 1992. i od 11. do 17. januara 1993, svaki put zbog psihoza. Od 15. maja do 10. juna 1992. godine bila je pod prinudnom negom (*compulsory care*). Prema zdravstvenom izveštaju od 15. maja 1992. K. je bila paranoidna i psihotična.

14. Prema evidenciji organa za socijalno staranje 19. marta 1993. obavljen je razgovor socijalnog radnika sa majkom K. Ona je rekla da je zdravstveno stanje njene ćerke zaista veoma loše i da je K. uništila svoju fotografiju iz detinjstva, sliku majke sa venčanja, slomila staklo i "iskopala oči" svima koji su se nalazili na fotografiji. Takođe je izjavila i da joj je dosta takve situacije s obzirom da ne dobija nikakvu podršku od organa za zaštitu duševnog zdravlja. Dodala je da se brine i plaši kako će "opet morati nešto da se dogodi da bi K. primili u bolnicu na lečenje".

K. je 24. marta 1993. godine smeštena na posmatranje da bi se ustanovilo da li je treba smestiti pod prinudnu psihijatrijsku negu, s obzirom da je prvobitno dijagnostikovano da boluje od psihoze. Pošto nisu bili ispunjeni uslovi za prinudnu negu, ona je ostala na dobrovoljnoj nezi do 5. maja 1993. godine.

15. Navodno, X. nije dozvoljavao da se K. viđa sa P. M. Kada je K. već bila ponovo trudna 11. maja 1993 izdat je nalog okružnog suda u mestu R. kojim joj je produženo ograničenje pristupa P. Sud je, oslanjajući se na mišljenja lekara, smatrao da bi se ugrozio mentalni razvoj deteta ako bi se viđanja P. i K. nastavila bez nadzora, kao što je bilo naloženo 1992. godine.

B. Dobrovoljno smeštanje M. u dečiji dom

16. Prema evidenciji organa za socijalno staranje M. je pokazivao znake poremećaja ponašanja. Psiholog je 30. marta 1992. izvestio da se M. igrao sa dve lutke govoreći – služeći se veoma vulgarnim izrazima – da one vrše seksualni odnos. Rečeno je da je K. 17. februara 1993. godine slomila ogledalo u prisustvu M. koji je stalno ponavljao: "mama je razbila ogledalo ..."

U beleškama organa za socijalno staranje od dana 24. i 30. marta 1993. između ostalog se tvrdi da su igre koje M. igra i slike koje crta destruktivne prirode. Prema beleškama od 30. marta bilo je zapisano da je on u poslednje vreme, dok su deca zajedno pevala u vrtiću, pokazivao ogromnu mržnju preteći da "će sve pobiti". Situacije kada ga je K. izvodila iz vrtića opisane su kao "neprijatne scene" – M. je vikao i udarao majku koja nije reagovala. Međutim, primećeno je da njegove igre s lutkama više nemaju seksualnu konotaciju.

17. Prema evidenciji organa za socijalno staranje 31. marta 1993. vođen je razgovor između K, njene majke, T. i nekoliko službenika za socijalno i mentalno staranje, kada je rečeno da će organi, sa stanovišta zaštite deteta, morati drastičnije da intervenišu po pitanju vaspitanja M. nego što su to do sada činili. U vezi poslednje hospitalizacije K., ispostavilo se da ju je T. "silom" izveo iz restorana, što je razbesnelo K. zbog čega je počela da baca stvari koje su joj se nalazile nadohvat ruke; na primer, mikrotalasna rerna se našla na podu. T. je rekao da K. ne može da se kontroliše.

18. Sledećeg dana grupa za podršku organa za brigu i staranje o deci, koja se sastojala od raznih socijalnih i zdravstvenih radnika, složila se da je cilj da se M. smesti u

dečji dom na tri meseca, kao pomoćna mera "otvorene nege" (*open care*)¹ na osnovu člana 14 Zakona o socijalnom staranju nad decom iz 1983. (*lastensuojelulaki, barnskyddslag 683/1983* – u daljem tekstu: Zakon iz 1983.) da bi se u tom periodu obavila psihološka ispitivanja deteta.

19. Socijalna radnica je 3. maja 1993. odlučila u ime Odbora za socijalno staranje (*perusturvalautakunta, grundtrygghetsnämnden*) u mestu S. da se M. smesti u dečji dom na tri meseca. To je trebalo da bude kratkoročna pomoćna mera u skladu sa Zakonom iz 1983. Podnosioci predstavke, zajedno s majkom K. i njenom sestrom konsultovani su 8. aprila 1983. da bi se našla mera otvorene nege koja će biti najcelishodnija u praksi. Prema beleškama s tog sastanka nijedan od učesnika nije predložio neku praktičnu meru. Podnosioci predstavke su ponovo saslušani 21. aprila 1993. i nisu dali primedbu na smeštanje M. u dečji dom.

20. Prema mišljenju lekara M. L. i K. R. od 12. maja 1993, koje je traženo od strane Odbora za socijalno staranje, K. nije u to vreme bila sposobna da se brine o M, ali njeno mentalno stanje nije bilo takvo da bi je trajno sprečilo da se o njemu stara. Lekari M. L. i K. R. bili su zaposleni u bolnici u mestu H. u kojoj se K. lečila od 1991. godine u gore navedenim periodima.

21. Sedmog juna 1993. godine organi za socijalno staranje izvestili su da je dete, kada su K. i T. došli u dečji dom u kojem je M. boravio, potpuno promenilo svoje ponašanje, koje se sada karakterisalo besom, mržnjom, psovanjem, itd. T. je rekao da je već zamoren i da mu je zaista dosta te situacije, te da, po njegovom mišljenju, K. treba hospitalizovati. Kada je K. predloženo da ode u zdravstveni centar ona je postala veoma ljuta.

Prema izjavi dečijeg doma od 22. juna 1993. K. i T. su došli u dom 17. juna 1993. godine. Dok se T. igrao sa M. druga deca su otišla do domskog osoblja i rekla da je K. pitala jednu trogodišnju devojčicu kako se zove. Pošto devojčica nije odgovorila K. je povisila ton i počela da tresu devojčicu ne puštajući je sve dok jedna starija devojčica nije rekla kako se dete zove. Ponašanje K. je uplašilo drugu decu.

C. Nalozi za hitno zbrinjavanje (emergency care)

22. Socijalna radnica, koja je 3. maja donela odluku o smeštanju M. u dečji dom, je 11. juna 1993. dostavila pismeno obaveštenje univerzitetskoj bolnici u gradu T. i lokalnoj bolnici u mestu S. u kojem je navela da je veoma zabrinuta za zdravlje same K. ali i bebe koju nosi. Zamolila je obe bolnice da je kontaktiraju čim K. bude primljena u jednu od njih a posebno kada se beba bude rodila. Takođe je izrazila želju da stručnjaci od samog početka posvete posebnu pažnju odnosu između majke i novorođene bebe.

23. K. je 18. juna 1993. dovezena u okružnu bolnicu gde je istog dana rodila J. Prema bolničkoj evidenciji majka je tokom porođaja bila mirna. Posle porođaja bolnici je dostavljena pismena odluka s nalogom za hitno zbrinjavanje deteta. Beba je prenešena na dečje odeljenje. Kasnije je ustanovljeno da je majčino ponašanje na odeljenju bilo malo

¹ Specifično za sisteme zdravstvene i socijalne zaštite skandinavskih zemalja. Vrsta pružanja vaninstitucionalne socijalne podrške i preventivnih medicinskih usluga kroz mrežu sistema polikliničke (ambulantne) ili kućne nege. Najčešće u slučaju pacijenata sa mentalnim poremećajima ili kod starih lica. (prim. prev.)

uznemireno, ali ne i potpuno poremećeno. Bolnička evidencija ukazuje da je razumela situaciju i želela da izađe iz bolnice sledećeg dana. Prepisani su joj lekovi za sprečavanje lučenja mleka. Izgleda da je K. napustila bolnicu 19. juna 1993, odnosno već sledećeg jutra, bez obavljenog postporođajnog pregleda. Otišla je kod majke i počela da gura prazna dečija kolica po kući.

24. J. je odmah data na hitno zbrinjavanje u skladu s članom 18 Zakona iz 1983. godine. K. i T. su o ovoj odluci obavestila dva socijalna radnika u bolnici u mestu H. nakon rođenja njihovog deteta. Direktor socijalne službe koji je doneo ovu odluku u ime Odbora za socijalno staranje istakao je da je mentalno stanje K. bilo nestabilno u poslednjem periodu trudnoće. Smatrao je da bi bebino zdravlje bilo ugroženo da je K. ranije saznala o planovima da će beba biti uzeta na državno staranje. Na kraju, smatrao je da ni otac deteta, T. ne može da garantuje njen razvoj i bezbednost. Osim toga, direktor socijalne službe se pozvao na dugotrajne teškoće u porodici, a tačnije na ozbiljnu bolest K. i njene povremene nekontrolisane emotivne reakcije koje bi mogle biti traumatične za decu, na nesposobnost T. da se brine i o K. i o J, na opiranje K. da prihvati uputstva i usmeravanje, na nemogućnost da se celokupna odgovornost za razvoj J. preda T. kao i na nemogućnost da se obezbede pomoćne mere otvorene nege u obimu koji je neophodan. Podnosioci predstavke nisu saslušani pre donošenja ove odluke. Oni su 24. juna 1993. bili pismeno obavješteni o odluci da se njihova novorođena beba daje na državno staranje. Ovo obavještenje je takođe faksom poslato K.

25. Direktor socijalne službe je 21. juna 1993. stavio i M. pod hitno zbrinjavanje, navodeći, u principu, iste razloge koji su izneti u njegovoj odluci od 18. juna 1993. a koja se odnosila na J.

26. Protiv naloga za hitno zbrinjavanje podnosioci predstavke nisu uložili žalbe.

D. Sprovođenje naloga o hitnom zbrinjavanju

27. Odbor za socijalno staranje je 21. juna 1993, imajući u vidu naloge za hitno zbrinjavanje, zabranio K. svaki pristup i kontakt bez nadzora između nje i J. i M. Međutim, broj poseta pod nadzorom nije bio ograničen. Odbor je odlučio da nastavi s pripremama za preuzimanje M. i J. pod socijalno staranje.

28. Socijalni radnici su u odsustvu podnosilaca predstavke održali sastanak u Centru za porodicu 21. juna 1993. pre dolaska bebe iz bolnice. U izveštaju je rečeno da je postojao plan da se u periodu od mesec dana zabrane majčine posete na osnovu toga da se njene reakcije nisu mogle predvideti, s obzirom da je ona, na primer, razbijala stvari po kući. Po isteku tog početnog perioda bilo bi joj dozvoljeno da posećuje bebu bez ograničenja, ali u pratnji njene lične medicinske sestre. Ipak, taj plan se nije realizovao. U registru postoji sledeći upis za 24. jun: "Majka može doći u pratnji svoje lične medicinske sestre, ukoliko želi. Drugim posetiocima, za sada, nije dozvoljen dolazak."

29. K. je zamoljena da sa T. dođe u kancelariju Službe za socijalno staranje 22. juna 1993. godine, u 11,30 h kako bi ih direktor socijalne službe obavestio o odluci od 21. juna 1993. koja se odnosila na M. Na dan 24. juna 1993. K. i V. (biološki otac M.) pismeno su obavješteni o odluci od 21. juna 1993. godine. Ovo obavještenje je takođe faksom poslato K.

30. K. je 22. juna 1993. godine dobrovoljno hospitalizovana u bolnici u mestu H. radi lečenja psihoze nakon što je dobila uput lekara u Domu zdravlja. U bolnici je lečena do 30. juna 1993. godine.

31. J. je 23. juna 1993. smeštena u centar za porodicu. T. ju je posetio istog dana.

E. Nalozi za redovno staranje

32. Početkom jula 1993. T. je napustio kuću podnosioca predstavke jer su mu zaposleni u socijalnoj službi rekli da mora da prekine svoj odnos sa K. "ukoliko želi da zadrži" J. I pored toga, podnosioci predstavki su nastavili da održavaju vezu.

33. Odbor za socijalno staranje je 15. jula 1993. doneo odluku da se J. i M. stave pod "redovno" državno staranje navodeći slične razloge koji su pomenuti i u nalogima za hitno zbrinjavanje (vidi stav 24, gore) i produžio ograničenje pristupa do 15. septembra 1993. godine. K. je mogla da viđa decu samo u društvu svoje lične medicinske sestre. Odbor je u suštini smatrao da je zdravstveno stanje K. ostalo i dalje nestabilno; da je podložna agresivnim i nekontrolisanim emotivnim izlivima i stanjima i da je postupak državnog staranja predstavljao ozbiljno mentalno iskušenje za pacijentkinju. Odbor je verovao da lična sigurnost J. može biti ugrožena ukoliko bi se susreti sa majkom dešavali bez nadzora. U odnosu na M. Odbor se plašio da posete K. dečjem domu "osoblje više ne može da nadzire, što nije u detetovom interesu". Podnosioci predstavke su saslušani pre donošenja odluke od 15. jula 1993. i tada su dali prigovor na predviđene odluke o staranju.

34. K. je 15. jula 1993. posetila oba svoja deteta u pratnji lične medicinske sestre. U registru je navedeno da je "situacija bila teška".

35. T. se 19. jula 1993. godine preselio sa J. u smeštaj u okviru Centra za porodicu.

36. K. je 20. jula 1993. ponovo dobrovoljno hospitalizovana u otvorenom odeljenju bolnice u H. radi lečenja psihoze. Međutim, narednog dana je napustila bolnicu. Na dan 26. jula smeštena je na posmatranje kako bi se odredilo da li treba da bude podvrgnuta prinudnom psihijatrijskom lečenju. Na dan 30. jula 1993. ona je smeštena na prinudno psihijatrijsko lečenje. Na osnovu dosijea se zaključuje da su njeni rođaci bili zabrinuti za nju i da su kontaktirali bolnicu kako bi bila primljena na lečenje. Izvestili su da je K. nestala iz kuće a da se pre toga ponašala uznemireno i agresivno. Njen boravak u bolnici trajao je do 27. oktobra 1993, odnosno ukupno tri meseca.

37. U periodu od 18. juna do 31. avgusta 1993. K. je posećivala svoju decu u dečjim domovima u kojima su bila smeštena. U posete je dolazila sa ličnom medicinskom sestrom iz bolnice, koja je bila u kontaktu sa organima za socijalno staranje i dogovarala posete vodeći računa o stanju mentalnog zdravlja K. Prema registru Centra za porodicu, ona je u tom periodu dva puta posetila J.

38. Prema izjavi socijalnog radnika datoj 4. avgusta 1993. godine, T. se valjano brinuo o J, prvo u bolnici do 23. juna 1993. a nakon toga i u Centru za porodicu. Dogovoreno je da će J. ostati u Centru za porodicu, a da će je T. posećivati svaki drugi

dan. J. će prvi put posetiti svog oca između 13. i 15. avgusta, u kom periodu će T. pripremiti njeno krštenje. Namera je bila da se beba kasnije i preseli kod oca.

39. Pošto je 13. jula 1993. utvrđeno očinstvo T. 4. avgusta 1993. godine T. i K. su dobili pravo zajedničkog starateljstva nad J.

40. Organi za socijalno staranje su plaćali putne troškove T. do Centra. Iz evidencije centra može se zaključiti da je T. uspeo da uspostavi odnos sa bebom i naučio da se dobro stara o njoj. Kućne posete su se prvo odvijale u kući njegove majke, a kasnije u njegovom novom domu.

F. Žalbeni postupak protiv naloga o staranju

41. Odbor za socijalno staranje je 12. avgusta 1993. prosledio oba naloga o državnom staranju Okružnom upravnom sudu (*County Administrative Court*) (*lääninoikeus, länsrätten*) na potvrdu, s obzirom da su ih podnosioci predstavke osporavali. Kao potvrdu svojih tvrdnji Odbor je podneo izjavu radnice socijalne službe od 25. avgusta 1993. prema kojoj T. ne bi mogao da se sam brine i o M. i o novorođenoj J., s obzirom da u istoj kući živi i K. koja je poslednje četiri godine psihotična. T. je bio u kontaktu sa J. u dečjem domu tri do četiri puta nedeljno. Dok je boravio u stanu koji se nalazio u sastavu opštinskog dečjeg doma brinuo se o J. dve nedelje, a kasnije se starao o njoj tri dana nedeljno u svom novom domu. Odbor je zbog toga počeo da razmatra da li bi bilo moguće poveriti mu odgovornost za J. uz pružanje mera podrške od strane Odbora.

42. Okružni upravni sud je 9. septembra 1993. potvrdio nalog o staranju koji se odnosio na J. smatrajući da je K. mentalno bolesna; da su podnosioci predstavke imali međusobne sukobe "zbog kojih se T. odselio iz njihove kuće početkom jula 1993."; da usled bolesti K. i drugih porodičnih problema, podnosioci predstavke nisu u mogućnosti da obezbede odgovarajuću brigu za J.; da pomoć koja je pružena porodici oko staranja nije dovoljno poboljšala porodičnu situaciju te da se ne može očekivati da će mere zadovoljiti potrebe J. za staranjem. Nije održana nikakva rasprava.

43. Okružni upravni sud je 11. septembra 1993. potvrdio nalog o staranju koji se odnosio na M. ponavljajući razloge koji su dati u njegovoj odluci od 9. septembra u odnosu na J. Nije održana nikakva rasprava.

44. U žalbi koju su podnosioci predstavke uputili Vrhovnom upravnom sudu (*Supreme Administrative Court*) (*korkein hallinto-oikeus, högsta förvaltningsdomstolen*) protiv potvrde naloga o državnom staranju u vezi M., podnosioce predstavke je zastupao javni pravni savetnik (*Public Legal Adviser*) (*yleinen oikeusavustaja, allmänna rättsbiträdet*) u mestu S. Vrhovni upravni sud je odbio žalbu 23. septembra 1994. godine.

45. Istog dana Vrhovni upravni sud je produžio rok za žalbu K. protiv potvrde naloga o staranju donetog u odnosu na J.

46. K. se žalila 18. oktobra 1994. protiv naloga o staranju u odnosu na J. koji je Okružni upravni sud potvrdio 9. septembra 1993. godine. Vrhovni upravni sud je 21. avgusta 1995. godine odobrio besplatani postupak K. od 1. marta 1994. i imenovao gđicu

Sumela kao njenog zastupnika i potvrdio odluku Okružnog upravnog suda od 9. septembra 1993. godine.

G. Sprovođenje redovnog staranja

47. Odlukom Odbora za socijalno staranje od 21. januara 1994. J. je smeštena u hraniteljsku porodicu u grad K. udaljen oko 120 km od doma podnosioca predstavke. Hraniteljska porodica nije imala sopstvenu decu. Radnici iz socijalne službe su rekli podnosiocima predstavke i hraniteljskoj porodici da će staranje nad J. i M. trajati "godinama". Podnosioci predstavke su predložili da se državno staranje realizuje u domovima rođaka.

H. Pristup deci tokom boravka u dečjim domovima

48. U međuvremenu J. je krštena 15. avgusta 1993. godine u prisustvu K, T. i M.

49. U dečjem domu su 18. avgusta 1993. održane konsultacije u prisustvu T. Prema evidenciji, mentalno stanje K. je bilo veoma nestabilno i očekivao se nastavak psihijatrijskog lečenja tokom narednih četiri do pet godina. I pored toga, T. je izrazio nadu da K. i on mogu, u budućnosti, zajedno da se brinu o J. Dogovoreno je da J. ostane u dečjem domu i da posećuje T. svake nedelje od četvrtka do subote, počev od 28. avgusta 1993. godine. T. će posećivati J. drugim danima, prema dogovoru sa zaposlenima u dečjem domu.

50. Odbor za socijalno staranje je 14. septembra 1993. produžio ograničenje pristupa do 15. decembra 1993. godine.

51. Sledeće napomene socijalnog radnika se, pored ostalih, nalaze u dosijeu ovog predmeta Odbora za socijalno staranje:

"14. septembar 1993.:

...

2. ... Pored toga, sada se postavlja pitanje važnosti budućeg kontakta između J. i T, s obzirom da se priprema smeštanje J. pod [državno staranje u hraniteljskoj porodici]. Biće teško T. da se odrekne J. ..."

"13. oktobar 1993.:

K. ... izjavljuje da razmišlja da se preseli [vрати natrag kod T.] kada je otpuste iz bolnice 29. oktobra. ... [Ona] želi da se M. i J. smeste u istu hraniteljsku porodicu. ..."

"18. oktobar 1993.:

... T. se slaže da se J. smesti u [hraniteljsku] porodicu. ..."

"25. oktobar 1993.:

... T. se malo protivio smeštanju J. u [hraniteljsku] porodicu. ... Ponovo mu je objašnjeno zašto J. ne može da živi sa njim sve dok [podnosioci predstavke] nastavljaju svoj odnos. ..."

"26. oktobar 1993.:

... Suštinsko pitanje sa stanovišta blagostanja J. jeste međusobni odnos [podnosilaca predstavke]; ukoliko se on nastavi J. ne može da ostane sa T. ... Alternative su: J. se vraća kući da bude sa T. ili se smešta u [hraniteljsku porodicu]. ... [T.] može da obezbedi osnovnu brigu i vaspitanje ukoliko bude dobijao neku pomoć. ..."

"27. oktobar 1993.:

... Kontakt između M. i K. je uspešan kada i T. prisustvuje [posetama]. ..."

"29. oktobar 1993.:

... Otac je bio odgovoran za brigu o institucionalizovanom detetu. Bio je aktivan i delovao je na sopstvenu inicijativu. Hranio je, oblačio i kupao dete. Takođe je brinuo o izlascima sa detetom i uspavljivao je bebu ljuljajući je. Otac je prirodno postupao sa detetom, uz dužnu brigu; mnogo je pričao detetu i pokazivao nežna osećanja. Uživao je u vremenu provedenom sa detetom prema uslovima koje je dete tražilo. Otac se ponašao strpljivo i sa topline prema detetu, vodeći računa o detetovim potrebama.

Majka je pet puta posetila dete i svaki put ostajala vrlo kratko.

... J. je imala prednost redovnog međusobnog odnosa sa jednom osobom koja se redovno brine o njoj, tj. sa svojim ocem. Bezbedan odnos sa ocem dao je detetu osećaj osnovne sigurnosti, što deluje kao osnova za pozitivan razvoj njenog emocionalnog života. J. ima neophodna sredstva da odraste i postane zdravo i dobro uravnoteženo dete. U datim uslovima, postoje dobre osnove za smeštanje u porodicu."

I. Prvobitni plan za staranje

52. K. je 27. oktobra 1993. puštena iz bolnice u mestu H.

53. Odbor za socijalno staranje je 2. februara 1994. napravio plan za sprovođenje državnog staranja. Alternativni plan podnosilaca predstavke je, navodno, ignorisan. Na primer, deca nisu mogla da se viđaju sa svojom bakom po majci u njenoj kući.

54. Posle usvajanja plana o staranju 2. februara 1994. podnosioci predstavke su tražili ublažavanje ograničenja pristupa. Na primer, dozvoljeno je da se T. viđa sa J. samo jednom mesečno.

55. Podnosioci predstavke su 21. marta 1994, između ostalog, tražili da Odbor za socijalno staranje napravi plan o državnom staranju sa ciljem ponovnog ujedinjavanja porodice.

56. Organi socijalne službe su organizovali 3. maja 1994. sastanak da bi izvršili reviziju plana o staranju od 2. februara 1994. godine. Podnosioci predstavke i njihov zastupnik nisu prisustvovali sastanku.

J. Ograničenje pristupa od 17. maja 1994. godine

57. Direktor socijalne službe je 17. maja 1994. ograničio kontakt sa decom za oba podnosioca predstavke na jednu posetu mesečno, u porodicama hranilaca, i to pod nadzorom, u trajanju od tri sata. Direktor socijalne službe je smatrao da još uvek postoje osnovi za državno staranje. Iako podnosioci predstavke nisu bili zadovoljni utvrđenim planom o staranju, po njegovom mišljenju bi dozvola da deca neograničeno viđaju svoje

roditelje predstavljala prepreku za njihovo uspešno smeštanje pod starateljstvo. Podnosioci predstavke su se žalili.

58. Okružni upravni sud je 28. septembra 1994. održao usmenu raspravu po pitanju ograničenja pristupa naloženog odlukom od 17. maja 1994. godine. Sud je pribavio dokaze od dva psihijatra u pogledu zdravstvenog stanja K. Jedan od njih, dr T. I.-E. nije lično poznao K. ali je komentarisao dijagnozu koja se odnosila na njeno mentalno stanje ukazujući da je K. imala tendenciju ka psihotičnim reakcijama u konfliktnim situacijama. Dr K. P. je, s druge strane, izjavio da zdravstveno stanje nije sprečilo K. da brine o svojoj deci. Shodno tome, ukoliko je njena bolest bila razlog za ograničenje pristupa, taj razlog više nije postojao.

59. U pismenom mišljenju stručnjaka, koje je tražio Odbor za socijalno staranje a koje je dostavljeno Okružnom upravnom sudu, dr E. V, dečji psihijatar, izrazio je mišljenje da o deci treba permanentno da se brinu hranilačke porodice, te da posete podnosioca predstavke treba, za neko vreme, da se prekinu kako bi se zaštitila i deca i hraniooci. Prema izjavi podnosioca predstavke, dr E. V. se nije sastao s njima i sa decom, niti se konsultovao s drugim psihijatrima prilikom davanja ovog predloga.

60. Okružni upravni sud je 11. oktobra 1994. podržao ograničenje pristupa izdato 17. maja 1994. godine. Napomenuo je da nijedan od svedoka koji je usmeno saslušan nije bio spreman da pruži bilo kakvo mišljenje po pitanju dečjeg razvoja. Sud je, između ostalog, rezonovao na sledeći način:

“... [Dozvoljavanjem] pristupa jednom mesečno i [dozvoljavanjem kontakta prepiskom] obezbediće se da deca upoznaju svoje biološke roditelje. Dakle, ukoliko kasnije prestanu osnovi za državno staranje, omogućeno je ponovno spajanje porodice. ...”

61. Okružni upravni sud je odbio zahtev podnosioca predstavke da budu izuzeti od plaćanja sudskih troškova, s obzirom da relevantno zakonodavstvo ne obuhvata sporove koji se vode po pitanju ograničenja pristupa. Na sudskoj raspravi podnosiocima predstavke je ipak pomagala g-đica Sumelo.

K. Zahtev podnosioca predstavke za prekid državnog staranja

62. Podnosioci predstavke su 26. maja 1994. zatražili da Odbor za socijalno staranje prekine državno staranje nad M. i J.

63. Direktor socijalne službe je 18. septembra 1994. navodno rekao podnosiocima predstavke da će svako njihovo sledeće novorođeno dete takođe biti stavljeno pod državno staranje. Prema tvrdnjama Države, međutim, direktor socijalne službe im je samo rekao, kada je izričito upitan, da je moguće da svako sledeće rođeno dete bude stavljeno pod državno staranje.

64. U mišljenju od 22. septembra 1994. koje je, na zahtev Odbora za socijalno staranje, dostavila psihijatar dr K. P. komentarisano je pitanje ukidanja naloga za državno staranje. Ona je zaključila da mentalno stanje K. neće sprečiti njeno pravo starateljstva nad decom. Prema dr. K. P. naponi K. da se prekine državno staranje i ublaže ograničenja pristupa pokazuju da ona ima psihološke resurse. Pomenula je, između ostalog, da je T. najbliža podrška K. u brizi i vaspitanju dece. Pored toga, majka K, u to vreme njen staralac *ad litem*, bila je spremna da im pomogne u brizi i odgajanju dece.

Međutim, dr K. P. je dodala da ona ne može, kao psihijatar za odrasle pacijente, da zauzme nikakav stav u pogledu interesa dece. Mišljenje K. P. se, takođe, baziralo na izveštaju koje je dao dr K. P, psiholog, došavši do istog zaključka po pitanju sposobnosti K. da vrši starateljstvo nad decom.

65. Javni pravobranilac je savetovao da se ne traži povlačenje naloga o staranju.

66. K. je hospitalizovana od 15. do 24. februara i od 11. aprila do 29. maja 1995. radi lečenja psihoze.

67. Odbor za socijalno staranje je 14. marta 1995. odbio zahtev podnosilaca predstavke od 26. maja 1994. za povlačenje naloga, izjavljujući sledeće:

“Trenutno je zdravlje majke dece, K., bolje, a porodična situacija se promenila i u drugim aspektima u poređenju sa situacijom iz 1993. godine, kada je doneta odluka o stavljanju dece pod staranje.

...

Prema psihijatru dr K. P. u emocionalnom životu K. još uvek ima 'dosta nestabilnosti' i ranjivosti izazvanih iskustvima iz poslednjih pet godina, kao i dijagnozu o mentalnoj bolesti za koju joj treba – i još dugo će joj trebati – terapijska podrška i lečenje. Takođe je potrebno redovno uzimanje lekova koje će garantovati da se i dalje dobro oseća, kao i da prima podršku kroz sistem otvorene nege kako bi vršila starateljstvo nad decom. Međutim, dr K. P. nije dala preciznije mišljenje o sposobnosti K. da se brine o svojoj deci i vaspitava ih, iako se od dr K. P. izričito tražilo davanje tog mišljenja.

K. može da dobije starateljstvo nad decom. Međutim, ona ne može biti odgovorna za potrebe i obrazovanje dece – čak i uz podršku T. i uz mere podrške otvorene nege. Njihova sposobnost da deluju kao vaspitači koji se brinu o potrebama dece nije adekvatna.

Prema izjavi koju je dala opštinska dečja klinika opštine K. veoma je ograničena sposobnost K. i T. da shvate potrebe svoje dece i odgovore na njih. Mada je T. sposoban da uspostavi odnos s decom, teško mu je da odgovori na njihove emocionalne potrebe. K. je takođe nesposobna da uspostavi emotivni odnos sa decom. U ranijoj fazi, doktorka J. H., psiholog u lokalnom zdravstvenom centru, došla je do istog zaključka u svojoj izjavi koju je dala tokom postupka o starateljstvu vezanom za najstarije dete K. U svom stručnom mišljenju dr E. V., dečji psihijatar, došao je do istog zaključka. Već u proleće 1992. godine, dr J. H. je shvatila da se problem K. odnosi na nepostojanje jasnih granica između nje i njene dece. Izjavila je da je K. spojila sebe i svoju decu u jedan subjekt, bez sposobnosti da vidi jedinstvenu i individualnu prirodu svoje dece. Takođe K. nije mogla da vodi računa o potrebama dece u odnosu na njihov uzrast. Dr E. V. je utvrdio da ne izgleda da su deca objekti koji su nezavisni od K. već da ih ona vidi kao 'samoobjekte' (*self-objects*). Teško joj je da shvati da su deca individualna ljudska bića kojima je potrebna ljubav i briga. Umesto toga ona ih doživljava kao da ona postoje za njenu ličnu upotrebu."

68. Podnosioci predstavke su se žalili 5. aprila 1995. tražeći da im se odobri izuzeće u vezi plaćanja troškova i omogući besplatno pravno zastupanje. Takođe su tražili usmenu raspravu.

69. Podnosioci predstavke su 7. aprila 1995. dobili još jedno dete, R. Posle porođaja K. je, na kratko, isto veče izašla iz bolnice sa novorođenom bebom umotanom u čebe, idući bosonoga po hladnom vremenu, sve dok bolničko osoblje nije shvatilo šta se desilo i intervenisalo.

70. K. je 13. aprila 1995. smeštena na prinudno psihijatrijsko lečenje u bolnici u mestu H., gde je boravila do 29. maja 1995., a za to vreme se T. brinuo o R. Prema zapažanju psihijatra od 10. aprila 1995. godine, K. "mora da je болоvala od paranoidne šizofrenije već neko vreme."

71. Okružni upravni sud je 15. juna 1995. odobrio izuzeće podnosilaca predstavke od plaćanja troškova i imenovalo gđicu Sumelo kao njihovog zastupnika u predmetu žalbe protiv odluke Odbora za socijalno staranje od 14. marta 1995. godine. Sud je odlučio da ne održi raspravu po zahtevu za povlačenje naloga za staranje podnosilaca predstavke i pružio je stranama mogućnost da dostave svoja dodatna pismena zapažanja.

72. Okružni upravni sud je 28. septembra 1995. odbio žalbe podnosilaca predstavke od 5. aprila 1995. bez održavanja usmene rasprave. Sud je napomenuo, između ostalog, da se prema lekarskim potvrdama zdravstveno stanje K. poboljšalo, ali da je njen emocionalni život još uvek nestabilan. Zbog toga ona i dalje mora redovno da ide na psihoterapiju i uzima lekove. Osim toga, podnosioci zahteva su dobili još jedno dete, a K. je ponovo lečena u bolnici u H. Ova dva faktora dodatno su uticala na odluku protiv povlačenja naloga o staranju.

L. Revizija plana o staranju i relevantne žalbe

1. Prva revizija

73. Radnici službe za socijalno staranje su 17. novembra 1994. godine izvršili reviziju plana o državnom staranju, predlažući da se deca viđaju sa podnosiocima predstavke jednom mesečno u neutralnom okruženju Centra za porodično savetovanje u mestu K., u kojem su živeli hraniooci dece. Podnosioci predstavke su dali prigovor na ovaj predlog smatrajući da on predstavlja dodatno ograničenje njihovog pristupa deci. Umesto toga su tražili dva sastanka mesečno, od kojih bi jedan bio u mestu njihovog prebivališta. Oni su 22. decembra 1994. tražili pismenu odluku u vezi njihovog prava pristupa, kako bi mogli na istu da se žale.

74. Direktor socijalne službe je u pismu od 22. decembra 1994. obavestio podnosiocima predstavke da više ne postoji nikakav osnov za ograničenje pristupa. I pored toga, susreti podnosilaca predstavke i njihove dece su se odobravali samo jednom mesečno, na tri sata, u prostorijama koje je određivao Odbor za socijalno staranje. Takođe su podnosioci predstavke obavešteni da će susreti biti nadzirani.

75. Direktor socijalne službe je u odluci od 11. januara 1995. godine potvrdio da više ne postoji osnov za ograničenje pristupa. Odbor za socijalno staranje je 31. januara i 28. februara 1995. potvrdio odluku od 11. januara 1995. godine. Podnosioci predstavke su se žalili.

76. Po pitanju žalbe podnosioca predstavke na odluke Odbora za socijalno staranje od 31. januara i 28. februara 1995, Okružni upravni sud je utvrdio 15. juna 1995. da je revizija plana staranja koja je izvršena 17. novembra 1994. već sadržavala ograničenje kontakta koje je kasnije obnovljeno daljim odlukama, bez propisnog saslušanja podnosioca predstavke po pitanju njihovog zahteva za pristup deci. Predmet je vraćen Odboru za socijalno staranje na dalje razmatranje.

77. Na osnovu odluke Okružnog upravnog suda, vršilac dužnosti direktora socijalne službe je 28. juna 1995. zvanično ograničio kontakt podnosioca predstavke sa decom na jedan susret mesečno do 31. maja 1996. godine. Susreti su mogli da se odigravaju samo u kućama hraniteljskih porodica. Pored toga, trebalo je da hranitelji sa decom posećuju podnosiocce predstavke svakih šest meseci. Direktor je smatrao, između ostalog, da je važno da se deca priviknu na okruženje u kojem živi porodica hranitelja a u kojem treba da odrastu. Bliži kontakti s njihovim roditeljima doveli bi do promene i nesigurnosti, kao i stvaranja nove krize u njihovom razvoju. Ugrozio bi se postupak privikavanja koji je dobro počeo. Da bi deca napredovala bilo je neophodno da situacija u kojoj se nalaze ostane stabilna i sigurna. Odbor za socijalno staranje je potvrdio odluku direktora 22. avgusta 1995. godine. Podnosioci predstavke su se žalili.

78. Okružni upravni sud je 3. novembra 1995. odbio žalbu podnosioca predstavke protiv ograničenja pristupa koji je potvrđen 22. avgusta 1995. godine.

2. Druga revizija

79. Radnici službe za socijalno staranje su 25. maja 1996. ponovo izvršili reviziju plana o državnom staranju, predlažući da se deca viđaju sa podnosiocima predstavke jednom mesečno u prostorijama škole koja se nalazila u mestu prebivališta dece. S obzirom da podnosioci predstavke nisu bili prisutni kada je dat ovaj predlog, ponovna revizija plana o staranju izvršena je 9. oktobra 1996. godine samo po pitanju ograničenja pristupa. Tada su podnosioci predstavke predložili da ih deca viđaju jednom mesečno bez nadzora. Ipak, izvršena je revizija plana o državnom staranju koju su predložili radnici službe za socijalno staranje.

80. Direktor socijalne službe je 17. juna 1996. ograničio pristup podnosioca predstavke deci do 30. novembra 1997. na posete jednom mesečno u prostorijama škole koja se nalazi u mestu prebivališta dece, gde bi se kontakt ostvarivao pod nadzorom i u trajanju od tri sata. Takođe je naloženo da jedan od hranitelja mora da prisustvuje ovim viđanjima. Odbor za socijalno staranje je potvrdio odluku direktora socijalne službe 20. avgusta 1996. godine. Podnosioci predstavke su podneli žalbu protiv odluke Okružnom upravnom sudu, tražeći usmenu raspravu. Sud je primio izjavu dečjeg psihijatra, dr J. P., koja je bila preporučena od strane zastupnice podnosioca predstavke Odboru za socijalno staranje. Izjava dr J. P. je uključivala i sledeća zapažanja:

“Pravo kontakta M. i J. sa osobama koje su im bliske prvenstveno mora da se proveru u smislu njihovog psihološkog razvoja kao i njihovog zdravlja. To znači proveru kvaliteta, nepromenljivosti i trajnosti njihovog odnosa prema ljudima, jer se psihološki rast i razvoj odvija u okviru međuljudskih odnosa. Po mom mišljenju, odnosi sa ljudima treba da se posmatraju sa tačke gledišta dece. ...

... Kao zaključak napominjem da je, pre nego što je M. smešten u dečki dom ... majka bila osam puta na lečenju u psihijatrijskoj bolnici, što čini ukupno trinaest meseci. Dakle, M. je živeo sa svojom majkom četrdeset pet meseci, odnosno tri godine i devet meseci. Najduži period koji su zajedno proveli je bio dve godine i jedan mesec. ... T. je kao 'očuh' pomagao u brizi oko M. u neprekidnom trajanju od tri godine i tri meseca. ... hraniteljska porodica se do sada brinula o M. u neprekidnom trajanju od tri godine i tri meseca. ... U principu, M. nije imao nikakav odnos sa svojim biološkim ocem. ...

Na osnovu gore navedenog napominjem da je, zbog okolnosti u kojima se našao, odnosi M. sa ljudima u njegovom ranom detinjstvu bili bez kontinuiteta, kratkotrajni i stalno su se menjali. Najstabilniji i najstalniji odnos je imao sa svojim hraniteljima. ... Zbog toga su za psihološki rast i razvoj M. ovi odnosi najvažniji i najznačajniji.

... J. je rođena u junu 1993. godine. Odmah po rođenju smeštena je pod državno staranje. U početku je, kratko vreme, bila u okružnoj bolnici, a kasnije u domu za smeštaj male dece. Kao njen biološki otac T. je brinuo o J. dve nedelje u junu i avgustu 1993. godine. J. je smeštena u hraniteljsku porodicu ... u januaru 1994., u uzrastu od sedam meseci. Za sada se J. neprekidno nalazi u hraniteljskoj porodici oko tri godine i tri meseca. J. sada ima nešto preko 3 godine i deset meseci.

Na osnovu gore navedenog, napominjem da, usled datih okolnosti, J. nije imala nijedan značajan i važan odnos osim onog koji ima sa svojim hraniteljima. Odnos između J. i hranitelja je najvažniji za njen psihološki rast i razvoj ...

... Prvenstveno sa dečjeg stanovišta, ali prirodno i sa stanovišta hranitelja, hraniteljska porodica je porodica na koju se primenjuju načela o porodičnom životu zajemčena Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima deteta, kao i Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima na isti način kao što se garantuju biološkim porodicama. Ovo stanovište je posebno važno u slučaju kada, usled datih okolnosti, biološka porodica više ne živi zajedno.

Na osnovu gore navedenog, napominjem da su aranžmani koji pomažu i podržavaju hranitelje M. i J. u najboljem interesu dece. Taj aranžman će, pre svega, osigurati važan, stalan i bezbedan međuljudski odnos između M. i J. i njihovih hranitelja ...

Takođe je za psihološki rast i razvoj M. i J. važno da, u bezbednim i stabilnim uslovima koje im pruža hraniteljska porodica, mogu da izgrade i održavaju dobru predstavu o svojim biološkim roditeljima ... od kojih su odvojeni zbog datih okolnosti.

Po mom mišljenju, ovo se može postići poštovanjem odluka Odbora za socijalno staranje u mestu S. od 20. avgusta 1996., a vezano za pravo pristupa deci. Neograničeno pravo pristupa ili pravo pristupa u meri u kojoj to predlažu podnosioci predstavke trenutno nije u interesu dece, jer K. i T. nisu sposobni da ispune emocionalne potrebe M. i J. ... Očigledno je da bi takvi aranžmani u vezi prava na pristup ugrozili zdravlje i razvoj M. i J. Po mom mišljenju, pitanje neograničenog prava pristupa treba da se ponovo proceni kada deca budu imala 12 godina."

81. Dr K.P. je u svojoj izjavi od 10. septembra 1996. izjavila da misli da psihijatrijsko stanje ne sprečava K. da vrši pravo starateljstva nad svojom ćerkom R.

3. Treća revizija

82. Organi za socijalno staranje su 2. aprila 1997. ponovo izvršili reviziju plana o staranju. Podnosioci predstavke su bili obavješteni o tome da će se 15. januara i 10. marta 1997. godine održati sastanci za ponovnu reviziju plana o staranju po pitanju kućnih poseta. O sastancima je bila obavještena i njihova zastupnica pismom koje je poslato 10. februara 1997. godine. Sastancima nisu prisustvovali ni podnosioci predstavke ni njihova zastupnica. Dakle, podnosioci predstavke nisu direktno saslušani po ovom pitanju, ali, s obzirom da su oni svoje mišljenje izrazili u drugim prilikama, organi su zabeležili njihovo stanovište u samom planu.

83. Okružni upravni sud je 12. juna 1997. godine odbio žalbu podnosioca predstavke protiv odluke Odbora za socijalno staranje od 20. avgusta 1996. o ograničenju prava pristupa podnosioca predstavke (vidi stav 80, gore). Sud je odbio zahtev podnosioca predstavke za usmenu raspravu.

84. Mada su podnosioci predstavke tek u svom odgovoru naveli da je žalba podneta i u ime R., Okružni upravni sud je utvrdio svojom odlukom da je ona delom data i u njeno ime. Sud je izjavio da lice na koje se odluka odnosi ili na čije pravo, dužnost ili interes ima direktno dejstvo, ima pravo na žalbu. Sud je smatrao da odluka Odbora, koja se odnosi na braću i sestre R. i roditeljska prava na pristup nije odluka koja se odnosi na R.

85. Direktor socijalne službe je 28. novembra 1997. ograničio podnosiocima predstavke i njihovom najmlađem detetu R. kontakte sa J. i M. na posetu od tri sata jednom mesečno u prostorijama škole koja se nalazi u mestu boravka dece, i to sve do kraja 1998. godine. Podnosioci predstavke se nisu žalili.

4. Četvrta revizija

86. Ponovna revizija plana o staranju izvršena je 1. decembra 1998. godine.

87. Prema izjavi dr K. M. (ranije dr K. P.) koja je data 3. jula 1998. godine, K. nije bila hospitalizovana od maja 1995. i njeno zdravlje je bilo stabilno od početka 1995. Nije bilo problema što se tiče brige o R. (koja je sve vreme živela sa svojim roditeljima i nije bila predata na staranje). Dr K. M. je preporučila da organi socijalnog staranja treba da smanje ili prekinu kontrolne posete kući podnosioca predstavke kako bi omogućili K. da se privikne na normalan život bez stalnog nadzora.

88. Direktor socijalne službe je produžio ograničenja 11. decembra 1998. do kraja 2000. godine. Posete su morale da budu pod nadzorom u prostorijama škole koja se nalazi u mestu boravišta dece. Ipak, jedna od poseta je trebalo da se odigra u kući podnosioca predstavke, u prisustvu hranitelja. Direktor socijalne službe je smatrao, između ostalog, da spajanje porodice nije na vidiku s obzirom da je hraniteljska porodica sada bila *de facto* dom dece; da je pristup podnosioca predstavke jednom mesečno i putem prepiske dovoljan da deca imaju saznanje o njihovim biološkim roditeljima; kao i da češći kontakti sa podnosiocima predstavke mogu da ugroze razvoj dece, dovedu do promene i nesigurnosti te stvore novu krizu u njihovom razvoju. Podnosioci predstavke su se žalili na ovu odluku Odboru za socijalno staranje, koji je 2. februara 1999. odbio žalbu i podržao odluku direktora socijalne službe. Odbor je u svom obrazloženju citirao kako Okružni upravni sud tako i dr J. P.

89. Na osnovu izveštaja koje je sastavilo lice koje vršilo nadzor i koje je prisustvovalo sastancima dece i podnosilaca predstavke u periodu od 25. maja 1996. do 10. januara 1999. godine, roditelji su se prilično dobro slagali kako međusobno tako i sa decom tokom sastanaka. J. se često igrala sa M. Dok je još R. bila mala, J. se sama igrala, ali su kasnije devojčice J. i R. provodile više vremena zajedno. S druge strane, izgledalo je da prvi podnosilac predstavke ima veoma malo kontakta sa J. i M. Prema opisu lica za nadzor, posebno u prvim izveštajima, izgledalo je da se prvi podnosilac predstavke koncentrisala na R.

M. Dalje odluke donete posle donošenja presude veća

90. M. je u toku vikenda od 21. do 23. jula 2000. posetio, bez nadzora, K. i T. u njihovoj kući.

91. Podnosioci predstavke su se žalili Upravnom sudu (ranije Okružni upravni sud) na odluku Odbora za socijalno staranje od 2. februara 1999. koja se odnosila na pravo pristupa. Usmena rasprava na kojoj je saslušan i M. održana je 3. oktobra 2000. godine. Upravni sud je u svojoj odluci od 13. oktobra 2000. podržao odluku Odbora za socijalno staranje.

92. Organi socijalnog staranja su ponovo izvršili reviziju plana o staranju 23. novembra 2000. konsultujući se, pored ostalih, sa podnosiocima predstavke. Odlučeno je da deca ostanu kod hranitelja. Prema planu o staranju, dozvoljeno je da se M. i J. viđaju sa K. i T. i njima bliskim osobama od 1. januara 2001. do 31. decembra 2001. bez nadzora, jednom mesečno u kući podnosilaca predstavke i u kući hraniteljske porodice. Sastanci u kući podnosilaca predstavke odigravaće se svake subote od 11,00 h do nedelje u 16,00 h. Takođe je dozvoljeno da se deca slobodno viđaju sa drugim rođacima prilikom ovih sastanaka. Pored gore navedenog, deca će takođe provoditi jedan dan i noć sa podnosiocima predstavke tokom svakog Božića, kao i dve nedelje svakog leta u toku njihovog letnjeg raspusta.

93. Majka hranitelj J. i M. umrla je u maju 2001. godine.

II. Relevantno nacionalno pravo i praksa

A. Načela Zakona o starateljstvu i pravu pristupa detetu i Zakona o brizi o deci

94. Član 1 Zakona o starateljstvu nad detetom i pravu pristupa (*laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, lag ang. vårdnad om barn och umgängesrätt 361/1983*) definiše šta se podrazumeva pod starateljstvom nad detetom i šta se traži od osobe koja to starateljstvo vrši.

95. Zakon o starateljstvu nad detetom i pravu pristupa traži, i od roditelja i od državnih organa, da utvrde želje i stanovište deteta prilikom donošenja i sprovođenja odluke koja se odnosi na dete i, ukoliko je moguće, uzmu u obzir uzrast i stepen razvoja deteta (članovi 4(2), 8, 9(4), 11, 34(1)(3); i članovi 34(2), 39(1) i (2) i 46(2)). Sudske

odluke koje se tiču starateljstva i pristupa ne mogu se izvršiti protivno volji deteta koje je navršilo 12 godina.

96. Prema Zakonu o socijalnom staranju nad decom (*lastensuojelulaki, barnskyddslag 683/1983* – "Zakon iz 1983.", kako je izmenjen Zakonom br. 139/1990), dete koje je navršilo 12 godina ima nezavisno pravo da bude saslušano u odnosu na najvažnije odluke po pitanju socijalnog staranja koje se na njega odnose i da se na njih žali.

97. U situaciji kada dete ne živi sa svojim roditeljima ili ako su razdvojeni usled neophodnosti zaštite ili nekog drugog relevantnog razloga, dete, u principu, ima pravo da održava lične odnose i kontakte sa svojim roditeljima. Ipak, to pravo se može ograničiti po posebnom osnovu i prema određenim procedurama koji su propisani zakonom, na primer, kada postoji opasnost ili pretnja koja može biti izazvana tim kontaktima, ili radi ostvarivanja najboljih interesa deteta (član 2 Zakona o starateljstvu nad detetom i pravu pristupa; članovi 19(2), 24 i 25 Zakona iz 1983; članovi 9 i 10 st. 2 Konvencije o pravima deteta).

98. Prema članu 1 Zakona iz 1983, dete ima pravo na sigurno i podsticajno okruženje u kojem raste, na harmoničan i uravnotežen razvoj i posebno pravo na zaštitu. Cilj Zakona iz 1983. jeste da dete u svim okolnostima dobije takvu negu i vaspitanje koji se traže Zakonom o starateljstvu nad detetom i pravu pristupa.

B. Pomoć deci van smeštaja u ustanovu (sistem otvorene nege)

99. Kada roditelji ili lica koji imaju starateljstvo nad detetom nisu u stanju da omogućće detetu dovoljno bezbedne uslove za rast i razvoj, Odbor za socijalno staranje i njegovi rukovodioci moraju da preduzmu neophodne mere u skladu sa Zakonom iz 1983. godine. Ove mere uključuju pomoć u sistemu otvorene nege o kojoj se govori u članovima od 12 do 14, kao i obavezu da se dete stavi pod staranje i obezbedi "druga vrsta staranja" (*substitute care*)² o kojoj se govori u članu 16.

100. Na osnovu člana 13(1) Zakona iz 1983. (kako je izmenjen Zakonom br. 139/1990), kada je potreba za staranjem nad detetom prvenstveno izazvana neadekvatnim prihodima, nedostatkom uslova za život ili nepostojanjem odgovarajućeg smeštaja, ili kada te činjenice predstavljaju ozbiljnu prepreku za rehabilitaciju deteta i porodice, ili mlade osobe koja postaje nezavisna a koja je dobijala socijalnu pomoć pre nego što je navršila 18 godina, lokalni organi moraju, bez odlaganja, obezbediti odgovarajuću finansijsku pomoć i ispraviti nedostatke u stambenim uslovima, ili obezbediti smeštaj u skladu s potrebama deteta.

101. Pomoć u sistemu otvorene nege o kojoj se govori u članu 13(2) Zakona iz 1983. uključuje uobičajenu pomoć u skladu sa Zakonom o socijalnom staranju (*sosiaalihuoltolaki, socialvårdslag 710/1982*). Pored ove pomoći pominju se i specijalni oblici pomoći. Oni obuhvataju dobrovoljnu (volontersku) pomoć ili pomoć porodice koja

² Privremena mera smeštanja dece koja nisu u mogućnosti da bezbedno žive u svojim domovima i porodicama koja uključuje smeštaj u hraniteljskim porodicama, u porodici rođaka ili u domovima za zbrinjavanje dece. (prim. prev.)

pruža podršku; odgovarajuću terapiju; odmor i rekreativne aktivnosti; pomaganje detetu u obrazovanju i obuci, kao i u pronalaženju posla i adekvatnog smeštaja pružanjem finansijske i druge podrške. Pomoć mora biti obezbeđena u saradnji s detetom ili mladom osobom kao i roditeljima ili drugim licima koja se brinu o detetu.

C. Starateljstvo nad detetom i "druga vrsta staranja"

102. Prema članu 16 Zakona iz 1983., Odbor za socijalno staranje mora staviti dete pod starateljstvo i obezbediti drugu vrstu staranja ukoliko su (a) zdravlje ili razvoj deteta ozbiljno ugroženi nedostatkom brige ili drugim okolnostima u kući, ili ukoliko dete ozbiljno ugrožava sopstveno zdravlje i razvoj konzumiranjem alkohola ili zloupotrebom narkotika, činjenjem nezakonitih radnji osim manjeg prekršaja, ili bilo kakvim sličnim ponašanjem; (b) mere pružanja pomoći u sistemu otvorene nege neodgovarajuće ili se pokazalo da nisu adekvatne; i (c) druge vrste staranja u najboljem interesu deteta.

103. Ukoliko je dete u neposrednoj opasnosti usled razloga navedenog u članu 16, ili je iz drugih razloga potrebno izdati nalog za hitno zbrinjavanje ili za drugu vrstu staranja, Odbor za socijalno staranje ga može staviti pod staranje bez podnošenja odluke na odobrenje Okružnom upravnom sudu (član 18 Zakona iz 1983.).

104. Prema članu 9(2) Zakona iz 1983., druga vrsta staranja mora se obezbediti bez odlaganja, ukoliko je neophodna i u najboljem interesu deteta.

105. Nalog za hitno zbrinjavanje ističe u roku od četrnaest dana od dana donošenja odluke, osim ukoliko se u tom periodu ne primeni nalog za redovno staranje iz člana 17. Redovni nalog za staranje mora biti izdat u roku od trideset dana ili, pod posebnim uslovima, u roku od šezdeset dana od dana izdavanja naloga za hitno zbrinjavanje. Protiv naloga za hitno zbrinjavanje žalba se može uložiti na uobičajen način.

106. Stavljanje pod staranje razlikuje se od usvajanja deteta po tome što roditelji mogu zadržati ograničena prava i odgovornosti po pitanju starateljstva i čuvanja deteta.

D. Trajanje i prekid staranja

107. Staranje se, prema članu 16 Zakona iz 1983, prekida kada dete napuni 18 godina ili osnuje brak. Državno staranje može se prekinuti i ranije, ukoliko postoje uslovi za prekid staranja.

108. Prema članu 20 Zakona iz 1983., Odbor za socijalno staranje mora osloboditi dete od staranja ukoliko ne postoji dalja potreba za starateljstvom ili drugom vrstom staranja o kojoj se govori u članu 16, osim u slučaju kada je taj prekid staranja očigledno u suprotnosti sa najboljim interesima deteta.

E. Nadležnost Odbora za socijalno staranje

109. Član 19(1) Zakona iz 1983. o starateljstvu deteta koje je stavljeno pod staranje predviđa:

"Kada Odbor za socijalno staranje stavi dete pod staranje on ima pravo da odlučuje o nezi deteta, njegovom vaspitanju i blagostanju, nadzoru i mestu boravka. Ipak, Odbor će uložiti sve svoje napore da sarađuje s roditeljima i drugim licima koja imaju pravo starateljstva nad detetom."

F. Pravo pristupa

110. Odbor za socijalno staranje odlukom o stavljanju deteta pod staranje automatski preuzima ovlašćenje da odlučuje o kontaktima između deteta i njegovih roditelja i drugih lica koja su bliska detetu (član 19(2) Zakona iz 1983).

111. Prema članu 24 Zakona iz 1983, detetu koje se nalazi pod drugom vrstom staranja moraju se garantovati stalni i sigurni odnosi s drugim članovima zajednice koji su važni za njegov razvoj. Dete ima pravo da vidi svoje roditelje i druga lica koja su mu bliska i da bude u vezi sa njima. Odbor za socijalno staranje mora podržavati i olakšavati pristup deteta njegovim roditeljima i drugim licima koja su mu bliska.

112. Prema članu 25 Zakona iz 1983, Odbor za socijalno staranje ili direktor ustanove u kojoj dete boravi može ograničiti pravo pristupa roditelja ili drugih lica koja su bliska detetu kada je ono stavljeno pod drugu vrstu staranja ukoliko (a) taj pristup očigledno ugrožava razvoj ili bezbednost deteta, ili (b) je to ograničenje neophodno radi bezbednosti i sigurnosti roditelja, dece ili osoblja u dečjem domu. Odbor za socijalno staranje može da, pod gore navedenim uslovima, odluči da roditeljima ili starateljima ne otkrije lokaciju gde se dete nalazi dok je ono pod staranjem.

113. Prema članu 25 Zakona iz 1983. i članu 9 Uredbe o staranju nad detetom (*lastensuojeluasetus, barnskyddsförordning 1010/1983*), odluka koja se odnosi na ograničavanje prava pristupa važi na određeno vreme koje je navedeno, a u njoj se moraju navesti imena lica čija su prava ograničena. Pored toga, u odluci se mora navesti koje vrste kontakta su ograničene kao i obim ograničenja.

114. Odluka o ograničenju prava pristupa zapravo ograničava pravo deteta da se vidi sa svojim roditeljima i drugim licima koja su mu bliska. Lica koja su bliska detetu su staratelj deteta ili drugi zakonski zastupnik, rođaci i ona lica koja su bila u kontaktu sa detetom pre i nakon što je dete stavljeno pod staranje.

G. Plan staranja

115. U svakom pojedinačnom slučaju mora se napraviti plan staranja orijentisan ka porodici i dobrobiti deteta o kojem je reč, osim ukoliko predmet koji se razmatra zahteva samo privremenu odluku ili usmeravanje. Ovaj plan mora biti prilagođavan kada to situacija zahteva.

116. U slučaju kada je dete stavljeno pod staranje (član 16 Zakona iz 1983), ili je smešteno u dečji dom kao mera pomoći otvorene nege (član 14 Zakona iz 1983) u planu staranja moraju biti navedeni (a) svrha i ciljevi smeštanja; (b) koja će se vrsta posebne pomoći organizovati za dete i za lica koja su zadužena za brigu i vaspitanje

deteta i za roditelje deteta; (c) kako će se organizovati pristup deteta roditeljima i drugim licima koja su mu bliska; i (d) kako će se organizovati kasnija briga nad detetom.

117. Prema članu 4 Uredbe o socijalnom staranju nad decom, plan staranja mora biti sačinjen u saradnji sa svima koji su uključeni u slučaj.

H. Organi za staranje o deci

118. Prema članu 4 Zakona o socijalnom staranju, odbor za socijalno staranje sa nekoliko članova koje izabere opština, odgovoran je za obezbeđenje socijalnog staranja na teritoriji opštine za koju je nadležan, a takođe je odgovoran i za sprovođenje drugih obaveza koje su dodeljene odborima za socijalno staranje prema drugim zakonima.

119. Prema članu 12 Zakona o socijalnom staranju državni organ pri opštinskim odborima za socijalno staranje ovlašćen da donosi odluke može to ovlašćenje da prenese na rukovodioce koji su podređeni odboru osim kada donosi odluke kojima se određuje prinudno staranje nad nekim pojedincem.

I. Žalbe na osnovu Zakona o socijalnom staranju

120. Prema članu 17(2) Zakona iz 1983. odluka koju donese odbor za socijalno staranje o smeštanju deteta pod državno staranje ili neku drugu vrstu staranja mora se u roku od trideset dana dostaviti Okružnom upravnom sudu na odobrenje u slučaju kada dete koje je napunilo 12 godina ili lica koja se staraju o njemu osporavaju takvu meru, ili ukoliko nije mogla da se sprovede rasprava koja se zahteva članom 17(1) Zakona.

121. Član 36 predviđa da se protiv odluka o smeštanju pod redovnu i drugu vrstu staranja može uložiti žalba Okružnom upravnom sudu u roku od trideset dana nakon obaveštenja o odluci. U ovom periodu, može se takođe podneti žalba i lokalnom odboru za socijalno staranje, koji je, u roku od četrnaest dana, dužan da je prosledi Okružnom upravnom sudu zajedno sa svojim mišljenjem. U tom slučaju, podnesak i žalba će biti istovremeno razmatrani, i o njima će biti doneta odluka.

122. Prema članu 37(1) Zakona iz 1983, žalbe protiv odluke koju je doneo Okružni upravni sud o nalozima za državno staranje, za smeštanje pod drugu vrstu staranja, za prekid staranja ili po pitanjima stambenog smeštaja, a kako je predviđeno članom 13(1) Zakona, mogu se podneti Vrhovnom upravnom sudu, u skladu sa ovim Zakonom.

123. Prema članu 37(2) Zakona iz 1983. zabranjena je žalba protiv svih odluka osim onih iz stava (1) koje donosi Okružni upravni sud u skladu sa Zakonom iz 1983. i koje se tiču porodične ili individualne nege ili staranja.

124. Prema članu 35(2) Zakona iz 1983. dete koje je napunilo 12 godina, njegovi roditelji, lica koja imaju starateljstvo nad njim ili lica koje je odgovorno za njegovo čuvanje i vaspitanje ili koje je bilo odgovorno neposredno pre datog slučaja, može se žaliti na odluke u slučajevima koji se odnose na smeštanje deteta pod redovno staranje, na smeštanje pod drugu vrstu staranja ili na prekid staranja.

J. Druge odredbe u vezi žalbi

125. Lice koje osporava odluku koju je doneo rukovodilac podređen opštinskom odboru za socijalno staranje ima pravo, prema Zakonu o upravnom postupku (*hallintomenettelylaki, lag om förvaltningsförfarande 598/1982*), da traži ponovnu reviziju odluke od strane opštinskog odbora za socijalno staranje u roku od četrnaest dana po prijemu obaveštenja o odluci. Protiv odluke komisije za socijalno staranje žalba se može uložiti Okružnom upravnom sudu.

126. Prema članu 46 Zakona o socijalnom staranju, odluka koju je doneo odbor za socijalno staranje može biti predmet žalbe podnete Okružnom upravnom sudu u roku od trideset dana nakon dostavljanja odluke. Protiv određenih odluka Okružnog upravnog suda žalbe se mogu podneti Vrhovnom okružnom sudu.

127. Kada se protiv odluke nekog organa može podneti žalba, organ u pitanju mora uz svoju odluku priložiti i informaciju o žalbenom postupku protiv nje.

128. Prema članu 47 Zakona o socijalnom staranju, odluka koju je doneo opštinski odbor za socijalno staranje izvršna je bez obzira na bilo kakvu žalbu ukoliko (a) odluka traži trenutnu realizaciju; ili (b) ukoliko se sprovođenje odluke ne može odložiti usled aranžmana službe za socijalno staranje; i (c) odbor za socijalno staranje je naložio momentalno sprovođenje odluke.

129. Kada se podnese žalba, apelacioni organ može zaustaviti sprovođenje odluke ili naložiti suspenziju sprovođenja.

130. Član 38(1) Zakona o upravnom sudskom postupku (*hallintolainkäyttölaki, förvaltningsprocesslag 586/1996*), koji je stupio na snagu 1. decembra 1996. sadrži pravila o pravu na usmenu raspravu pred upravnim sudovima.

K. Zainteresovane strane i njihova prava

131. Prema Zakonu o starateljstvu nad detetom i pravu pristupa, lice mlađe od 18 godina je, kao maloletnik, pravno nesposobno. Dete koje je napunilo 12 godina ima pravo da bude saslušano u slučajevima socijalnog staranja, kako je predviđeno članom 15 Zakona o upravnom postupku; dete takođe ima pravo da traži podršku socijalnih službi i ostalu pomoć koja je predviđena članom 13.

132. Član 17(1) Zakona iz 1983. nabroja strane koje treba da budu saslušane u predmetima koji se odnose na stavljanje deteta pod redovno staranje, smeštanje pod drugu vrstu staranja ili prekid staranja. Prema ovom članu, sledeća lica imaju pravo da budu saslušana u skladu sa članom 15 Zakona o upravnom postupku: (a) lica koja imaju starateljstvo nad detetom; (b) biološki roditelj koji nema starateljstvo nad detetom; (c) lice koje je trenutno zaduženo za čuvanje i vaspitavanje deteta ili lice koje je bilo za to zaduženo neposredno pre ovog slučaja; i (d) dete koje je napunilo 12 godina. Oni takođe moraju biti obavešteni o odluci koja se tiče stavljanja deteta pod staranje ili prekid staranja po završenom postupku o posebnom obaveštavanju. U skladu s postupkom o posebnom obaveštavanju vlasti su takođe obavezne da ih, kada za to ima mesta, obaveste o pravu na žalbu.

133. Član 15(1) Zakona o upravnom postupku postavlja opštu obavezu o saslušanju strana u sporu. Pre donošenja bilo kakve odluke, strana mora dobiti mogućnost da odgovori na tužbe koje su podnele druge strane, kao i da pruži svaki dokaz koji može uticati na odluku.

L. Nadzor nad aktivnostima organa za socijalno staranje o detetu

134. Okružni administrativni odbor (*lääninhallitus, länsstyrelsen*), u svojstvu regionalnog državnog organa, ima načelna ovlašćenja da nadzire aktivnosti opština. Nakon proceduralne žalbe, Okružni administrativni odbor može takođe ispitati da li je lokalni organ delovao u skladu sa zakonom.

135. Pored toga, Ministarstvo za socijalna pitanja i zdravlje nadzire i usmerava, u svom svojstvu najvišeg organa u oblasti socijalnog staranja i zdravlja, aktivnosti opština i, kada je potrebno, aktivnosti okružne administrativne komisije koja je zadužena za socijalno staranje o detetu. Žalbe koje se odnose na pojedinačne slučajeve naslovljene na Ministarstvo za socijalna pitanja i zdravlje šalju se okružnoj administrativnoj komisiji, koja odlučuje po predmetu u prvoj instanci.

136. Parlamentarni ombudsman i Kancelar pravde (*Chancellor of Justice*)³ (*oikeuskansleri, justitiekansler*) ovlašćeni su da nadziru zakonitost mera koje je preduzeo bilo koji državni organ.

PRAVO

I. Uvodna razmatranja

A. Obim ovog predmeta pred Sudom

137. U svom zahtevu za iznošenje predmeta pred Veliko veće, Država je izričito zamolila Sud da preispita samo ona pitanja po kojima je veće u svojoj odluci od 27. aprila 2000. zaključilo da je došlo do povrede člana 8 Konvencije, a tačnije u vezi odluka domaćih organa da smeste decu podnosilaca predstavke pod državno staranje kao i po pitanju odbijanja organa da prekinu mere državnog staranja.

138. Podnosioci predstavke nisu osporili ovaj zahtev, niti podneli zahtev na osnovu člana 43 Konvencije da Veliko veće preispita predmet po drugim osnovama.

139. Iz ovog razloga, Sud mora odrediti u kojoj meri je pozvan da odlučuje po predmetu, a posebno da li može da ograniči svoja razmatranja samo na pitanja koja je pokrenula Država u svom zahtevu na osnovu člana 43 Konvencije koji glasi:

³ *Chancellor of Justice* - visoki državni zvaničnik Finske, vrši ulogu nadzora zakonitosti i poštovanja zakona od strane državnih organa (npr. vladinih ministarstva, javnih službi i organa), a takođe pruža pravnu zaštitu građanima Finske po pitanju ljudskih prava. Prisustvuje sastancima Kabineta, mada nema pravo glasa. Razmatra po žalbama građana na delovanje državnih organa, a može i samoinicijativno sprovesti istragu. Postavlja ga predsednik Republike, a funkcija kancelara pravde je doživotna. (prim. prev.)

"1. U roku od tri meseca od dana donošenja presude Veća svaka stranka može, u posebnim slučajevima, da zahteva da se predmet iznese pred Veliko veće.

2. Kolegijum od pet sudija Velikog veća prihvatiće zahtev ako se predmet tiče nekog značajnog pitanja vezanog za tumačenje Konvencije ili ozbiljnijeg pitanja od opšte važnosti.

3. Ukoliko Kolegijum prihvati zahtev, Veliko veće odlučuje o predmetu presudom.."

140. Sud prvo napominje da sva tri stava člana 43 Konvencije koriste termin "predmet" (*l'affaire*) za opisivanje pitanja koje je izneto pred Veliko veće. Posebno, stav 3 člana 43 predviđa da Veliko veće treba da "presudi *predmet*" – odnosno ceo predmet, a ne samo "ozbiljno pitanje" ili "ozbiljan problem" spomenut u stavu 2 – "presudom". Tekst člana 43 jasno ukazuje da dok postojanje "značajnog pitanja vezanog za tumačenje Konvencije ili Protokola, ili ozbiljnijeg pitanja od opšte važnosti" (stav 2) predstavlja preduslov za prihvatanje zahteva strane, posledica prihvatanja je da se ceo "predmet" iznosi pred Veliko veće na odlučivanje novom presudom (stav 3). Isti termin "predmet" (*l'affaire*) koristi se i u članu 44 st. 2, koji definiše uslove pod kojima presude Veća postaju konačne. Ukoliko se prihvati zahtev strane za prosleđivanje predmeta na osnovu člana 43, član 44 može biti shvaćen u okviru značenja da će se celokupna presuda veća ostaviti po strani i zameniti novom presudom Velikog veća kako je predviđeno članom 43 st. 3. Pošto je to slučaj u ovom predmetu, Veliko veće je obavezno da razmatra sve aspekte predstavke koju je prethodno, u svojoj presudi, razmatralo veće, a ne samo ozbiljno "pitanje" ili "problem" zbog kojeg je predstavka prosleđena Velikom veću. Sumirajući, zaključuje se da ne postoji osnova samo za delimično iznošenje predmeta pred Veliko veće.

141. U cilju pojašnjenja, Sud dodaje da je "predmet" iznet pred Veliko veće predstavka za koju je proglašeno da je prihvatljiva (vidi, *mutatis mutandis*, presudu u predmetu *Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, od 18. januara 1978, *Series A* br. 25, str. 63, st. 157). To ipak ne znači da Veliko veće ne može da ispita, kada je odgovarajuće, i pitanja koja se odnose na prihvatljivost predstavke na isti način na koji je to moguće činiti u redovnim postupcima veća, na primer, na osnovu člana 35 st. 4 *in fine* Konvencije (kojim se Sud ovlašćuje da "odbije svaku predstavku za koju smatra da nije prihvatljiva ... u bilo kojoj fazi postupka"), ili kada su ta pitanja spojena po pitanju merituma (suštine), ili ukoliko su ona relevantna na drugi način u fazi utvrđivanja suštine spora.

B. Prihvatljivost žalbi podnosilaca predstavke u vezi naloga za hitno zbrinjavanje

142. Država je u svom zahtevu za upućivanje predmeta pred Veliko veće tvrdila da je veće izjavilo kako deo predstavke koji sadrži problem naloga za hitno zbrinjavanje uopšte nije proglašen prihvatljivim te da, shodno tome, ovo pitanje nije ni trebalo pokretati pred većem. Dalje, Država je tvrdila da pitanje naloga za hitno zbrinjavanje ne treba da se ispituje pred Velikim većem, s obzirom da podnosioci predstavke nisu podneli nikakvu žalbu protiv relevantnih naloga za hitno zbrinjavanje u domaćem postupku, i s obzirom da pitanje naloga za hitno zbrinjavanje nije bilo pokrenuto pred ovim Sudom sve do usmene rasprave pred većem koja je održana 8. juna 1999. godine.

143. Podnosioci predstavke su tvrdili da je pitanje naloga za hitno zbrinjavanje pokrenuto već u prvobitnoj predstavci, te da je jasno da se ono mora posmatrati kao neodvojiv deo pitanja "stavljanja pod staranje" u celini. Prema podnosiocima predstavke, u njihovoj izjavi datoj na usmenoj raspravi pred većem održanoj u junu 1999. godine, oni su tek razvili svoje početne žalbe u vezi naloga za hitno zbrinjavanje. Dalje su istakli kako Država nije prigovorila ovome tokom rasprave pred većem, niti da je tada dala bilo kakve druge komentare po ovom pitanju.

144. Podnosioci predstavke su tvrdili da se nisu žalili protiv naloga za hitno zbrinjavanje jer se ti nalozi, koje izdaje glavno rukovodeće lice službe za socijalno staranje, mogu dati samo na ograničen vremenski period od četrnaest dana, i na njih se žalba ne može podneti direktno Okružnom upravnom sudu već Odboru za socijalno staranje, koja bi se, u praksi, bavila nalogom za hitno zbrinjavanje i redovnim, konačnim nalogom o staranju na istom sastanku. Dakle, žalba protiv naloga za hitno zbrinjavanje ne bi *de facto* imala nikakav efekat suspenzije (obustavljanja) ili pravnog leka. Pored toga, podnosioci predstavke su tvrdili da je prigovor Države trebalo da se dâ najkasnije u toku faze postupka o prihvatljivosti, te da bi Veliko veće trebalo da ga odbije.

145. Sud prvo napominje da su nalozi za hitno zbrinjavanje bili pomenuti u obrascu predstavke koji je podnet 26. oktobra 1994. godine. Podnosioci predstavke su zaista pokrenuli pitanje navodnog kršenja člana 8 Konvencije po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje u svojoj prvobitnoj predstavci, i vratili su se na to pitanje, pre faze prihvatljivosti, na usmenoj raspravi održanoj 8. juna 1999. godine. Iz ovog razloga, nema sumnje da su njihove žalbe u ovom smislu pokrivena odlukom od istog datuma kao i o prihvatljivosti predstavke, što je i potvrđeno raspravom veća o oceni osnovanosti, kada je veće ispitalo naloge za hitno zbrinjavanje zajedno sa kasnijim nalogima za redovno staranje. Shodno tome, ovaj aspekt predmeta ne isključuje se iz ispitivanja od strane Velikog veća.

Po pitanju tvrdnje Države da podnosioci predstavke nisu iskoristili sve domaće pravne lekove po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje, Sud podseća da, na osnovu pravila 55 Poslovnika Suda, svaka žalba o neprihvatljivosti mora biti, u meri u kojoj njen karakter i okolnosti to dozvoljavaju, pokrenuta od strane tužene Države u njenim pismenim ili usmenim zapažanjima o prihvatljivosti predstavke koja je podneta prema pravilima 51 ili 54. U ovom predmetu, Država nije u fazi razmatranja prihvatljivosti predstavke podnela nikakvu žalbu o neprihvatljivosti u svojim pismenim ili usmenim zapažanjima. Štaviše, uzimajući u obzir privremeni karakter naloga za hitno zbrinjavanje, koji je Odbor za socijalno staranje (vidi stav 33, gore) u suštini potvrdio nalogom za redovno staranje 15. jula 1993, Sud prihvata argument podnosilaca predstavke da u konkretnim okolnostima ovog predmeta, oni svakako mogu da se oslobode obaveze podnošenja posebne žalbe u vezi naloga za hitno zbrinjavanje. U zaključku, argumenti Države po ovom pitanju moraju se odbiti.

C. Novi materijal koji su podnele strane u postupku

146. Podnosioci predstavke su pred Velikim većem osporili uzimanje u obzir "novog materijala" koji je Država podnela Sudu, u postupku pred većem ili u postupku koji teče pred Velikim većem a koji nije upotrebila pred nacionalnim sudovima. U vezi s tim žalioци su izjavili da novi materijal ne sme biti prihvaćen, s obzirom da su organi za

socijalno staranje o deci već imali pristup tom materijalu u vreme domaćih postupaka, ali su izabrali da ih ne podnose nijednom od nadležnih sudova. Takođe su naglasili da u akuzatornom postupku nisu imali priliku da ospore taj materijal pred domaćim sudovima.

147. Kako je dobro ustanovljeno u praksi (vidi, između ostalog, presude u predmetima, *Gustafson protiv Švedske (Gustafsson v. Sweden)*, od 25. aprila 1996, *Reports of Judgments and Decisions 1996-II*, str. 654 i 655, stavovi 47 i 51, i *Kruz Varas i drugi protiv Švedske (Cruz Varas and Others v. Sweden)*, od 20. marta 1991, *Series A* br. 201, str. 30, st. 76), Sud nije sprečen da uzme u obzir sve dodatne informacije i nove argumente prilikom utvrđivanja osnovanosti žalbi podnosilaca predstavke, prema Konvenciji, ukoliko smatra da su relevantne. Na primer, nove informacije mogu biti od značaja za potvrdu ili odbacivanje navoda koje je dala tužena Država, za ispitivanje osnovanosti zahteva ili drugih razloga za strahovanja podnosilaca predstavke. Pored toga, taj "novi" materijal, koji je uključen u podnesak Države, dat je ili kao dodatne pojedinosti o činjenicama na osnovu kojih je veće proglasilo da su žalbe prihvatljive ili kao pravni argumenti koji se odnose na ove činjenice (vidi presudu u predmetu *Mek Majkl protiv Ujedinjenog Kraljevstva (McMichael v. the United Kingdom)*, od 24. februara 1995, *Series A* br. 307-B, str. 51, st. 73). Shodno tome, Sud nije sprečen da prizna ovaj materijal u onoj meri u kojoj proceni da je relevantan.

II. Navodno kršenje člana 8 Konvencije

148. Podnosioci predstavke su se žalili i pred većem i Velikim većem da je njihovo pravo na poštovanje porodičnog života, koje je obezbeđeno članom 8 Konvencije, prekršeno zbog smeštanja M. i J. pod državno staranje. Član 8 glasi kako sledi:

"1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih."

A. Da li je postojalo mešanje u pravo podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života prema članu 8 Konvencije

149. Država potvrđuje da je postojalo mešanje u pravo podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života koje je garantovano članom 8 st. 1 Konvencije, ali tvrdi da je to mešanje bilo opravdano u smislu člana 8 st. 2 Konvencije. Ipak, Država je izrazila određene sumnje po pitanju obima porodičnog života za koji se u ovom predmetu može reći da se štiti članom 8 kada je u pitanju drugi podnosilac predstavke. On, naime, nije otac M. i pošto se nikada nije dovelo u pitanje njegovo očinstvo u odnosu na J. on je 4. avgusta 1993. godine dobio starateljstvo samo nad J.

150. Sud ističe, u skladu sa svojom ranijom praksom (vidi, pored ostalih, presudu u predmetu *Marks protiv Belgije (Marckx v. Belgium)*, od 13. juna 1979, *Series A*

br. 31, str. 14-15, st. 31), da je postojanje ili nepostojanje "porodičnog života" u suštini pitanje činjeničnog stanja koje zavisi od stvarnog postojanja bliskih ličnih veza u praksi. Oba podnosioca predstavke su sve dok on nije dobrovoljno smešten u dečji dom, a kasnije i pod državno staranje (vidi stav 12, gore) živela zajedno sa M. Pre rođenja J. podnosioci predstavke i M. oformili su porodicu s jasnom namerom da nastave zajednički život. Ista namera je postojala i u vezi novorođene bebe J. o kojoj se T. jedno vreme neposredno posle njenog rođenja, a pre nego što je postao i njen zakoniti staralac brinuo (vidi stavove 35 i 38, gore). U ovim okolnostima, Sud ne može a da ne primeti da je, u vreme kada su organi intervenisali, između podnosilaca predstavke postojao stvaran porodični život u okviru značenja datog u članu 8 stav 1 Konvencije, koji se odnosi na oba deteta, odnosno i na M. i na J. Shodno tome, Sud neće praviti nikakvu razliku između podnosilaca predstavke K. i T. po pitanju obima "porodičnog života" koji su vodili zajedno sa svoje dvoje dece.

151. Kao što je dobro ustanovljeno u praksi Suda, zajedničko uživanje roditelja i deteta u međusobnom društvu predstavlja osnovni element porodičnog života i mere domaćih organa koje sputavaju to uživanje mogu se smatrati mešanjem u pravo koje se štiti članom 8 Konvencije (videti, pored ostalog, *Johansen protiv Norveške (Johansen v. Norway)*, presuda od 7. avgusta 1996, *Reports* 1996-III, str. 1001-02, st. 52). Mere na koje su se podnosioci predstavke žalili predstavljale su očigledno mešanje u pravo podnosilaca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života kako su garantovane stavom 1 člana 8 Konvencije što nije osporeno. Svako takvo mešanje predstavlja kršenje ovog člana, osim onog koje je u "skladu sa zakonom", ostvaruje cilj ili ciljeve koji su zakoniti prema stavu 2 člana 8 i za koje se može smatrati da je "neophodno u demokratskom društvu".

B. Da li je mešanje bilo opravdano

1. "U skladu sa zakonom"

152. Nije bilo sporno, a i sud smatra da su sve pobijane mere imale osnova u nacionalnom pravu.

2. Legitimni cilj

153. Prema stanovištu Suda relevantno finsko pravo ima jasan cilj da štiti "zdravlje ili moral" i "prava i slobode" dece. Ne postoji ništa što ukazuje da se ono u ovom slučaju primenjivalo u bilo koju drugu svrhu.

3. "Neophodno u demokratskom društvu"

154. Prilikom utvrđivanja da li su pobijane mere bile "neophodne u demokratskom društvu", Sud će razmatrati da li su u svetlu predmeta kao celine razlozi koji su navedeni kao opravdanje za njih bili relevantni i dovoljni za svrhe stava 2 člana 8 Konvencije (vidi, između ostalog, presudu predmetu *Olson protiv Švedske (Olsson v. Sweden) (br. 1)*, od 24. marta 1988, *Series A* br. 130, str. 32, st. 68).

U toku razmatranja, Sud će uzeti u obzir činjenicu da se percepcije o prikladnosti intervencije javnih organa oko staranja nad decom razlikuju od države do države, zavisno od činjenica kao što su tradicija koja se odnosi na ulogu porodice i

mešanja države u porodična pitanja, kao i raspoloživost resursa za preduzimanja javnih mera u ovoj posebnoj oblasti. Ipak, razmatranje šta je u najboljem interesu deteta od izuzetne je važnosti u svakom predmetu. Štaviše, mora se voditi računa da nacionalni organi imaju koristi od direktnog kontakta sa svim licima kojih se predmet tiče, (vidi presudu u predmetu *Olson protiv Švedske (br. 2)*, od 27. novembra 1992, *Series A* br. 250, str. 35-36, st. 90), najčešće već u samoj fazi planiranja mera staranja ili neposredno nakon njihove implementacije. Iz ovih razmatranja sledi da zadatak Suda nije da bude zamena za domaće organe u sprovođenju njihovih nadležnosti vezanih za regulisanje državnog staranja o deci i prava roditelja čija su deca stavljena pod staranje, nego da, u odnosu na Konvenciju, kontroliše odluke koje su državni organi doneli koristeći polje slobodne procene (vidi, na primer, presude u predmetima *Hokanen protiv Finske (Hokkanen v. Finland)*, od 23. septembra 1994, *Series A* br. 299-A, str. 20, st. 55, i *Johansen*, citiranu gore, str. 1003-04, st. 64).

155. Polje slobodne procene (*margin of appreciation*) koje treba da se ostavi nadležnim nacionalnim organima zavisiće od prirode pitanja i ozbiljnosti interesa o kojima je reč, kao što su, s jedne strane važnost zaštite deteta u situaciji za koju je procenjeno da ozbiljno pretil njegovom zdravlju ili razvoju i, s druge strane, cilja da se porodica ponovo ujedini čim to okolnosti dozvole. Ukoliko je protekao značajan period vremena od kada je dete prvobitno smešteno pod državno staranje, interes deteta da se njegova *de facto* nova porodična situacija ne menja iznova može nadjačati interes roditelja da njihova porodica bude ponovo ujedinjena. Sud, usled toga, priznaje da državni organi imaju široko polje slobodne procene prilikom vrednovanja neophodnosti da se dete smesti pod staranje. Ipak, potrebno je strože i temeljnije ispitivanje po pitanju bilo kakvih daljih ograničenja, kao što su ograničenja koja organi nameću na roditeljsko pravo pristupa, i u odnosu na sve druge zakonske garantije koje su predviđene kako bi obezbedile efikasnu zaštitu prava roditelja i dece vezanu za poštovanje njihovog porodičnog života. Ta dalja ograničenja sadrže opasnost da porodični odnosi između roditelja i male dece mogu biti suštinski uskraćeni (vidi gore navedenu presudu u predmetu *Johansen, ibid*).

Sud će, u odnosu na ovu pozadinu slučaja, ispitati da li se mere koje predstavljaju mešanje u pravo podnosilaca predstavke na porodični život mogu smatrati "neophodnim".

(a) Nalozi za hitno zbrinjavanje

(i) *Podnesci strana u postupku*

(α) Podnosioci predstavke

156. Podnosioci predstavke su tvrdili da im državni organi nikada nisu pružili šansu da reše svoje probleme uz pomoć rođaka ili koristeći razne mere podrške koje nude organi za socijalno i zdravstveno staranje. Umesto toga, organi su prenaporno izdali nalog za hitno zbrinjavanje, što je preterano drastična početna mera. Podnosioci predstavke su takođe tvrdili da su nalozi za hitno zbrinjavanje, u stvari, preduzeti unapred i da su primenjeni u vreme rođenja J. i da se zbog toga nalozi za hitno zbrinjavanje ne mogu opravdati ponašanjem K.

157. Podnosioci predstavke su naglasili da je J. smeštena pod državno staranje bez ikakve mogućnosti da uspostavi vezu s podnosiocima predstavke niti da je majka doji. Po njihovom mišljenju, trebalo je bar da bude poverena ocu koji nije imao probleme koji bi mogli da opravdaju nalog za hitno zbrinjavanje. Podnosioci predstavke su smatrali da je veoma iznenađujuće da se novorođena beba direktno iz porođajne sale preda na staranje – odluka se zasnivala samo na pretpostavkama o mogućoj opasnosti po dete – bez bilo kakve konsultacije sa podnosiocima predstavke. Roditelji uopšte nisu imali pristup svom detetu u prvim danima njenog života.

158. Posebno po pitanju M. podnosioci predstavke su ponovo podvukli da se on već nalazio u dečijem domu kada je dat nalog za njegovo hitno zbrinjavanje, i da on očigledno nije bio u neposrednoj opasnosti koja bi mogla da bude razlog za taj nalog.

159. Što se tiče njihove žalbe da nisu saslušani po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje, podnosioci predstavke su dodali da su organi zasnovali svoju odluku na pretpostavci da će J. biti u opasnosti ukoliko bi K. otkrila da se sprema odluka davanju na staranje njeno dvoje dece. Podnosioci predstavke su napomenuli da su nalozi za hitno zbrinjavanje pripremani nedeljama pre njihovog izdavanja. Kao rezultat pretpostavke organa, podnosioci predstavke nisu saslušani pre donošenja odluke. Podnosioci predstavke su tvrdili da član 8 Konvencije zahteva da se obezbedi rasprava i dovoljno učešće roditelja u postupku odlučivanja i da taj zahtev nije ispunjen u ovom predmetu. Podnosioci predstavke su tvrdili kako se ne može reći da su organi bili sprečeni da ih informišu o nalogima za hitno zbrinjavanje jer je mentalno zdravlje K. u to vreme, bilo prilično dobro – što je utvrdilo i nekoliko lekara – a T. nije ni imao nikakve probleme sa mentalnim zdravljem. Po njihovom mišljenju očigledno je da su organi u ovom predmetu prekoracili granice čak i veoma široko postavljenoj polja slobodne procene.

(β) Država

160. Država je istakla da su, u vreme kada su donete odluke o staranju, podnosioci predstavke već imali koristi od mera koje su organi za socijalno staranje preduzimali u toku prethodne četiri godine, a da su se nalozi za staranje bazirali na direktnom kontaktu sa podnosiocima predstavke. Preduzete su brojne mere podrške u sistemu otvorene nege po pitanju teškoća u porodici, i organi, na kraju, nisu imali drugu mogućnost već da uzmu decu pod staranje, s obzirom da podrška u otvorenoj nezi nije osigurala dovoljno adekvatan razvoj dece a zakon ih je obavezivao da stave decu pod državno staranje. Organi nisu delovali pre nagljeno kada su dali naloge za staranje, za koje su smatrali da su u najboljem interesu dece.

161. Država je posebno naglasila da je cilj stavljanja J. pod staranje bio zaštita deteta, s obzirom da je majka bila ozbiljno mentalno bolesna. Da su majka i beba ostale u istoj sobi, bolničko osoblje – niti bilo ko drugi – ne bi moglo da garantuje sigurnost pošto je bilo očigledno da, čak i u bolničkim uslovima, nije moguće sve vreme držati pacijenta pod nadzorom. Država je takođe istakla da bolnička evidencija ne sadrži nikakvu indikaciju da je K. posetila ili pokušala da poseti bebu koja se nalazila na dečjem odeljenju ili da je bila sprečena da to učini. Takođe je važna činjenica da je K. bila jedino lice koje je imalo starateljstvo nad J. i mogla je da napusti bolnicu sa bebom u bilo kom trenutku nakon porođaja da nije postojao nalog o staranju. Pitanje da li je J. na taj način oštećena jer nije imala priliku da bude dojena ne treba smatrati pravno relevantnim i ono

ne bi trebalo da bude od uticaja na odlučivanje u ovom predmetu s obzirom da K. inače ne bi mogla da doji J. zbog lekova koje koristi protiv psihoze. Na kraju, Država je napomenula da se nije mogla pouzdati u sposobnost T. da vodi računa o zdravlju i dobrobiti novorođene bebe.

162. Posebno po pitanju M. Država je objasnila da je on bio smešten u dečji dom kako bi se izvršilo psihološko ispitivanje pošto je kod njega došlo do poremećaja u ponašanju. Prema mišljenju Države, poremećen razvoj očigledno predstavlja rizik koji daje osnov za nalog za hitno zbrinjavanje i redovno staranje. Prethodna rešenja koja su se sastojala od obimnih mera otvorene nege nisu bila dovoljna da zadovolje potrebe M. i omoguće sigurno i podsticajno okruženje za njegov razvoj pošto K. to nije mogla da obezbedi u svom domu, čak ni uz pomoć T. koji i nije bio otac M.

163. Po pitanju činjenice da podnosioci predstavke nisu saslušani pre izdavanja naloga za hitno zbrinjavanje, Država je tvrdila da je mentalno zdravlje K. u vreme davanja naloga za hitno zbrinjavanje bilo toliko loše da organi nisu mogli obavestiti podnosioc predstavlke o svojoj nameri da smeste decu pod državno staranje a da to ne proizvede rizik po zdravlje i dobrobit K. i bebe koju je nosila. Prema tvrdnjama Države, K. se ponašala nasilno, a i ranije je pretila da će upotrebiti silu protiv dece. Takođe je napomenuto da je K. puštena iz bolnice za mentalne bolesti samo mesec dana ranije i da u vreme porođaja nije lečena od mentalne bolesti. Nedelju dana pre no što se J. rodila, organi za socijalno staranje su došli do zaključka da K. verovatno neće biti sposobna da se istovremeno stara o M. i novorođenoj bebi, čak ni uz pomoć T. i svih mera podrške kroz otvorenu negu. Država je takođe navela da je T. pozvao zdravstveni centar samo tri dana pre no što je J. trebalo da se rodi, izražavajući zabrinutost za mentalno zdravlje K. Očigledno je da je i njena majka 18. avgusta 1993, neposredno pre rođenja J. bila zabrinuta za mentalno zdravlje svoje ćerke. Država je dalje izrazila zabrinutost da, ukoliko bi se član 8 Konvencije tumačio tako da daje pravo roditeljima da budu uključeni u postupak donošenja odluke koji ima za rezultat nalog o hitnom zbrinjavanju, onda bi ti nalozi u velikom broju predmeta izgubili svoje značenje ili bi ih bilo nemoguće primeniti. Prema mišljenju Države, takvo tumačenje bi štetilo zaštititi dece u okviru nadležnosti Finske.

(ii) Procena Suda

164. U svojoj presudi od 27. aprila 2000. godine, veće je razmatralo pitanje stavljanja dece pod staranje u celini, bez odvojenog tretiranja naloga za hitno zbrinjavanje i takozvanih naloga za redovno staranje. Smatralo se da razlozi pruženi kao opravdanje naloga za staranje nisu bili dovoljni te da su metode koje su korišćene za sprovođenje odluka bile preterane. Zaključak veća je bio da su nacionalni organi prekoračili polje slobodne procene preduzimanjem mera smeštanja pod staranje te da se zbog toga ove mere ne mogu smatrati "neophodnim" u demokratskom društvu. Saglasno tome veće je smatralo da smeštanje dvoje dece pod državno staranje predstavlja povredu prava podnosioca predstavke na poštovanje njihovog porodičnog života a prema članu 8 Konvencije.

165. Veliko veće, sa svoje strane, smatra da je odgovarajuće da posebno ispita nalog za hitno zbrinjavanje i nalog za redovno staranje za svako dete ponaosob, s obzirom da su to bile odluke različite vrste, koje su imale i različite posledice – pošto se

nalog za hitno zbrinjavanje daje na kratko, na ograničeno trajanje, a nalog za redovno staranje je daleko trajnije prirode – a koje su donete u dva odvojena postupka i pored toga što je jedna mera sledila odmah nakon druge. Sa stanovišta Velikog veća, postoje materijalne i proceduralne razlike koje treba uzeti u obzir, čime se garantuje odvojeno ispitivanje dve grupe odluka.

166. Sud prihvata da, kada treba dati nalog za hitno zbrinjavanje, nije uvek moguće, zbog hitnosti situacije, uključiti u postupak donošenja odluke i lica koja imaju starateljstvo nad detetom. Država takođe smatra da, čak i kada je to moguće, nije uvek poželjno, posebno ukoliko oni koji imaju starateljstvo mogu biti izvor neposredne pretnje detetu pa je smatrala da, ako bi oni bili unapred upozoreni, to moglo da dovede do neefikasnosti mere. Ipak, Sud mora biti siguran da su u ovom predmetu nacionalni organi imali razloga da budu sigurni da su u vezi dece J. i M. postojale okolnosti koje opravdavaju njihovo naglo odvajanje od podnosilaca predstavke, bez prethodnog kontakta ili konsultacija. Na tuženoj Državi je ležala obaveza da se, pre sprovođenja ovih mera, uveri da li je izvršena pažljiva procena uticaja mere staranja na podnosioce predstavke i na decu, kao i da li su postojala moguća alternativna rešenja umesto smeštanja dece pod državno staranje.

167. Sud priznaje da je razumno što su nadležni organi verovali da bi, da je K. unapred upozorena o namerama da joj se oduzme pravo na brigu o M. ili o bebi koja tek treba da se rodi, sa aspekta njenog osetljivog mentalnog zdravlja, to najverovatnije imalo opasne posledice kako za nju tako i za njenu decu (vidi stav 24, gore). Sud takođe prihvata kao razumno, u svetlu dokaza koje su imali nacionalni organi, njihovu procenu da T. nije bio sposoban da se sam suoči sa brigom o mentalno bolesnoj K, očekivanoj bebi kao i o M. Isto tako, uključivanje samo T. u postupak donošenja odluke nije predstavljalo realnu mogućnost za državne organe, uzimajući u obzir bliski odnos između podnosilaca predstavke i verovatnoću da oni razmenjuju informacije.

168. Ipak, smeštanje novorođene bebe pod državno staranje u trenutku njenog rođenja predstavlja izuzetno oštru meru. Moraju postojati izuzetno snažni razlozi kako bi se, odmah nakon rođenja, bebi mogla fizički uskratiti majčina nega protiv njene volje, a kao posledica postupka u kojoj ni majka ni njen partner nisu bili uključeni. Šok i tuga koju bi osećala čak i sasvim zdrava majka mogu lako da se zamisle.

Sud nije ubedjen da je dokazano da su postojali takvi razlozi u odnosu na novorođenu J.

I K. i J. su u isto vreme bile na bolničkoj nezi. Državni organi su znali za predstojeće rođenje mesecima unapred i bili su dobro upoznati sa mentalnim problemima K, tako da situacija nije bila hitna u smislu da je bila nepredviđena. Država nije pokazala da li su uopšte razmatrane druge moguće mere zaštite novorođene bebe J. od rizika da bi majka mogla da nanese fizičke povrede. Nije na Sudu da preuzima ulogu finskih organa za socijalno staranje o deci i da pretpostavlja koje su bile najbolje mere staranja nad detetom za ovaj konkretni slučaj. Međutim, kada se razmatra primena tako drastičnih mera po majku kojima joj se potpuno oduzima novorođeno dete odmah nakon rođenja, nadležni nacionalni organi su bili u obavezi da ispituju da li je možda bilo moguće manje nametljivo mešanje u porodični život u tako kritičnom momentu u životima roditelja i deteta.

Razlozi na koje su se oslonili nacionalni organi bili su relevantni, ali po mišljenju Suda ne i dovoljni da opravdaju ozbiljno mešanje u porodični život podnosilaca predstavke. Čak i ako se uzme u obzir polje slobodne procene organa, Sud smatra da su izdavanje naloga o hitnom zbrinjavanju za J. i metodi korišćeni za sprovođenje ove odluke bili neproporcionalni u odnosu na njihov uticaj na uživanje u porodičnom životu podnosilaca predstavke sa svojom novorođenom bebom od samog njenog rođenja. Zbog toga, iako je možda postojala "potreba" da se preduzmu neke mere predostrožnosti radi zaštite deteta, mešanje u porodični život podnosilaca predstavke donošenjem naloga za hitno zbrinjavanje J. ne može se smatrati kao "neophodno" u demokratskom društvu.

169. S druge strane, Sud je mišljenja da postoje drugačije okolnosti kada je reč o drugom detetu. Ne može se ignorisati da su nacionalni organi imali dobar razlog da se brinu o sposobnosti K. da, čak i uz pomoć T. nastavi normalno da se stara o svojoj porodici neposredno nakon rođenja trećeg deteta. Podnosioci predstavke su i sami to priznali dobrovoljnim smeštanjem M. u dečiji dom. Štaviše, M. je pokazivao znake poremećaja ponašanja i zbog toga je zahtevao posebnu negu. Nalog za hitno zbrinjavanje M, iako je dat neposredno posle rođenja J, nije mogao imati isti uticaj na porodični život podnosilaca predstavke kao što je to imao nalog izdat za njegovu polusestru. On je već bio fizički odvojen od svoje porodice na osnovu dobrovoljnog smeštanja u dečji dom, i nalog je bio utoliko neophodan zbog toga što je tako M. bio sklonjen u bezbedno okruženje doma u svakom trenutku i bio je vremenski ograničen. Kako je gore pomenuto, nedostatak uključivanja T. i K. u postupak donošenja odluke razumljiv je u smislu da se ne bi izazvala kriza u porodici pred stresan događaj rađanja J.

Iz ovih razloga, Sud je uveren da su nacionalni organi imali pravo da smatraju da je neophodno preduzeti izuzetnu meru, na ograničen vremenski period, a u interesu M. od trenutka rođenja njegove polusestre.

170. Saglasno ovome, Sud utvrđuje da je došlo do povrede člana 8 Konvencije u odnosu na nalog za hitno zbrinjavanje J ali da nije bilo povrede člana 8 po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje M.

(b) Nalozi za redovno smeštanje

(i) *Podnesci strana u postupku*

(α) Podnosioci predstavke

171. Podnosioci predstavke su tvrdili da su nacionalni organi prekoračili svoje polje slobodne procene kada se smestili decu na staranje. Tvrdili su da Odbor za socijalno staranje nije sud već političko telo koje nema kvalifikacije i znanje potrebno za objektivnu i neutralnu istragu po predmetu. Izjavili su da je predstava koju su socijalni radnici stvorili o podnosiocima predstavke u svojim izveštajima bila izuzetno negativna i da je uticala na osoblje u dečijem domu. Umesto razumevanja i pružanja podrške porodici, činjenice iznete u predmetu otkrivale se samo neprijateljski stav organa za socijalno staranje prema porodičnom životu podnosilaca predstavke. Ovlašćenja i mere koje su bile na raspolaganju organima korišćene su da se razbije porodični život podnosilaca predstavke na način koji je pokazao čvrstu rešenost s njihove strane. Podnosioce predstavke je veoma uznemirilo kad su otkrili da su organi za socijalno

staranje krili od njih izveštaj dostavljen iz dečjeg doma u kojem je jasno rečeno da T. može da obezbedi odgovarajuću negu i pomoć svojoj bebi J. stvaranjem toplog odnosa punog ljubavi prema bebi. Bez obzira na ovu izjavu, organi su tvrdili pred domaćim sudovima, kao i Država pred Sudom, da T. ne bi bio sposoban da se brine o J. ni uz pomoć mera socijalne podrške. Prema podnosiocima predstavke, smeštanje dece pod državno staranje očigledno je predstavljalo preteranu reakciju na porodičnu situaciju podnosilaca predstavke.

(β) Država

172. Država je tvrdila da su Odbor za socijalno staranje, a kasnije i domaći sudovi, prilikom razmatranja pitanja po ovom predmetu, imali na raspolaganju nekoliko izveštaja i potvrda organa za socijalno staranje i lekara. Mere su potvrđene detaljnim informacijama koje su od 1989. godine pa nadalje skupljali organi za psihijatrijsko i socijalno staranje. Država je tvrdila da temeljno poznavanje porodične situacije podnosilaca predstavke od strane organa za socijalno staranje, stečeno tokom četiri godine ne samo na osnovu čestih ličnih kontakata već, između ostalog, i iz obimne zdravstvene evidencije i evidencije stručnjaka, a koje je imalo za posledicu brojne mere podrške u otvorenoj nezi, treba da bude dovoljno kako bi uverilo Sud da su organi delovali u okviru polja slobodne procene koje se ostavlja nacionalnim organima.

(ii) Procena Suda

173. Činjenica da se dete može smestiti u okruženje koje je podsticajnije za njegov razvoj i vaspitanje ne može sama po sebi opravdati prinudnu meru oduzimanja prava starateljstva od bioloških roditelja; moraju postojati druge okolnosti koje ukazuju na "neophodnost" takvog mešanja u pravo roditelja da uživaju u porodičnom životu sa svojom decom a na osnovu člana 8 Konvencije. Imajući u vidu da je prvenstveni zadatak organa bio da zaštiti interese dece, Sud nema razloga da sumnja da su organi mogli da razmatraju smeštaj pod državno staranje od 15. jula 1993. a posebno u hraniteljsku porodicu od početka 1994. pošto je to predstavljalo nastavak mera preduzetih u režimu otvorene nege ili čak nove mere otvorene nege (vidi stavove 32-47, gore). Sa stanovišta Suda ne može se reći da su nalozi za redovno staranje sprovedeni na način koji je bio posebno oštar ili izuzetan. U situaciji kada je majka dece bila ozbiljno mentalno bolesna, što je detaljno objašnjeno u izveštajima zdravstvenih i socijalnih organa, kada u porodici postoje socijalni problemi, a perspektive zdravog razvoja dece u hraniteljskoj porodici izgledaju daleko pozitivnije od očekivanog razvoja dece pod staranjem njihovih bioloških roditelja, organi su razumno mogli da baziraju osporene odluke na proceni koja je urađena na osnovu najboljih dečjih interesa. Po pitanju proceduralne garantije koja je inherentna članu 8 Konvencije, dokazi ukazuju na to da su podnosioci predstavke bili pravilno uključeni u postupak donošenja odluke koji je doveo do naloga za redovno staranje, te da je obezbeđena potrebna zaštita njihovih interesa (vidi stav 33, gore). Pored toga, oni su protiv odluke Odbora za socijalno staranje mogli uložiti žalbu dvema sudskim instancama, što su i učinili (vidi stavove 41-46, gore).

174. Na osnovu gore navedenog, Sud zaključuje da se smeštaj dece pod državno staranje 15. jula 1993. bazirao na razlozima koji ne samo da su bili relevantni već i dovoljni prema stavu 2 člana 8 Konvencije, te da postupak donošenja odluke

ispunjava zahteve ove odredbe. Shodno tome, Sud utvrđuje da nije došlo do povrede člana 8 Konvencije u odnosu na oba deteta a kao posledica odluke da se izdaju nalozi za takozvano redovno staranje.

(c) Navodni propust preduzimanja odgovarajućih koraka u cilju spajanja porodice

(i) *Podnesci strana u postupku*

(α) Podnosioci predstavke

175. Podnosioci predstavke su tvrdili da su Odbor za socijalno staranje i sudovi propustili da sprovedu odgovarajuće razmatranje zahteva podnosilaca predstavke za spajanje porodice i da su tako prekoračili svoje polje slobodne procene. Podnosioci predstavke su istakli da se smeštaj pod staranje mora posmatrati kao privremena mera koja će prestati što je pre moguće, a da se u ovom predmetu očekivalo dugotrajno staranje, s obzirom da je od samog početka pretpostavka organa bila da se deca nikada neće vratiti svojim biološkim roditeljima. Prema mišljenju podnosilaca predstavke, sastanci sa decom pod strogim nadzorom toliko su bili neprirodni, da roditelji i deca nisu mogli da ostvare normalne porodične veze, a takođe nikada nisu imali priliku da vode normalan zajednički porodični život. S obzirom da je Država pred Sudom nekoliko puta ponovila svoju nameru da neće ponovo spajati porodicu, konstatovana je povreda člana 8 Konvencije u ovom smislu. Organi su delovali na očigledno arbitraran (proizvoljan) način, bez ikakve namere da prekinu staranje ma kakve god bile okolnosti.

(β) Država

176. Država je tokom postupka pred većem priznala da se nije predviđalo nikakvo fizičko spajanje porodice te da po pitanju ovog spajanja nisu sprovedene nikakve mere. Ipak, naglasila je da su nalozi za staranje "za sada" na snazi. Iako su organi očekivali da će deca morati da ostanu pod staranjem dugi period vremena, nije dokazano da ta pretpostavka može da se opovrgne ukoliko je potrebno. Tokom postupka pred Velikim većem, Država je tvrdila da su podnosioci predstavke samo jednom zatražili od Odbora za socijalno staranje da povuče naloge za redovno staranje. Tada su se organi za socijalno staranje dogovorili s advokatom podnosilaca predstavke da treba tražiti stručno mišljenje o K. od klinike za porodično savetovanje, što bi činilo osnovu za buduću odluku. Na zahtev advokata podnosilaca predstavke, klinika je izvršila procenu odnosa hranitelja i podnosilaca predstavke prema J. i M. Prema tom mišljenju K. i T. nisu mogli da ostvare kontakte sa decom koji bi bili odgovarajući njihovom uzrastu. Prema mišljenju Države, ovi koraci su sigurno u velikoj meri doprineli činjenici da se posveti ozbiljan napor prilikom razmatranja prekida državnog staranja.

(ii) *Procena Suda*

177. Veće je u svojoj presudi od 27. aprila 2000. napomenulo da se čini da su nadležni organi konzistentno pretpostavljali da je neophodno dugotrajno staranje i smeštanje u hraniteljsku porodicu. Veće je uzelo u obzir činjenicu da su prepreke koje su stajale na putu spajanja porodice bez ikakve sumnje bile povećane ograničenjima i zabranama pristupa podnosilaca predstavke svojoj deci. Veće je zaključilo da je došlo do povrede člana 8 Konvencije kada su nacionalni organi odbili da prekinu staranje i takav

stav zasnovali na činjenici da državni organi nisu ozbiljno razmotrili mogućnost da se prekine državno staranje i pored dokaza o poboljšanju situacije zbog koje su ranije i izdati nalozi za staranje. Prema mišljenju veća ovo je još više povećalo nepostojanje pravične ravnoteže između interesa različitih uključenih lica, te predstavlja povredu člana 8 (vidi stavove 155-64 presude veća).

178. Veliko veće, isto kao i veće, prvo podseća na vodeće načelo po kojem nalog za staranje treba da se posmatra kao privremena mera, koja treba da prestane čim to okolnosti dopuste, i da sve mere kojima se sprovodi privremeno staranje treba da budu konzistentne s krajnjim ciljem ponovnog spajanja bioloških roditelja i dece (vidi, posebno, slučaj *Olson (br. 1)*, citiran gore, str. 36-37, st. 81). Pozitivna obaveza da se preduzmu mere za spajanje porodice čim bude moguće pada na nadležne organe i mora uvek biti uravnotežena u odnosu na obavezu da se moraju poštovati najbolji interesi deteta.

179. U ovom predmetu, Sud napominje da su ispitivanja vršena kako bi se procenilo da li će podnosioci predstavke biti sposobni da uspostave vezu sa decom (vidi stav 67, gore). Ipak, ona nisu doprinela ozbiljnim ili dovoljnim naporima usmerenim ka olakšavanju spajanja porodice koji bi se razumno mogli očekivati u smislu člana 8 st. 2 – posebno imajući u vidu da su predstavljali jedini napor organa u tom smislu tokom sedam godina dok su deca bila pod staranjem. Najmanje što se može očekivati od državnih organa jeste da povremeno ponovo provere situaciju kako bi utvrdili da li je došlo do nekog poboljšanja u porodičnom okruženju. Mogućnost ponovnog spajanja progresivno će se smanjivati i moguće potpuno nestati ukoliko biološkim roditeljima i deci uopšte ne bude dozvoljeno da se viđaju ili ako to bude dopušteno toliko retko da stvaranje prirodne veze između njih nije mnogo verovatno. Ograničenja i zabrane koje su nametnute u smislu pristupa podnosioca predstavke deci, ne da nisu predstavljala pripremu za moguće spajanje porodice, nego su pre doprineli njenom sprečavanju. Ono što zapanjuje u ovom predmetu je izuzetno negativan stav državnih organa.

Shodno tome, Veliko veće se slaže sa većem da je došlo do povrede člana 8 Konvencije usled propusta organa da preduzmu zadovoljavajuće mere za moguće ponovno spajanje porodice podnosioca predstavke, ne vodeći računa o svim dokazima o pozitivnom poboljšanju porodične situacije.

(d) Ograničenja i zabrane pristupa

(i) *Podnesci strana u postupku*

(α) Podnosioci predstavke

180. Podnosioci predstavke su istakli da je M. već bio smešten u dečji dom na dobrovoljnoj osnovi pre donošenja mere o hitnom zbrinjavanju i da je, po završetku naloga o staranju, smešten u hraniteljsku porodicu. Oni su zapazili da odluka koja se tiče prava pristupa novorođenoj J. nije doneta do 21. juna 1993, odnosno tri dana nakon rođenja deteta, ali je beba ipak odmah oduzeta od K. i smeštena na dečje odeljenje bolnice na sam dan rođenja. Sa stanovišta podnosioca predstavke takva odluka je bila nezakonita jer nije bila vremenski određena. Podnosiocima predstavke je dozvoljeno da viđaju M. u dečjem domu, a T. je dozvoljeno da viđa J. skoro svakodnevno od 23. juna

1993. godine. K. nije često viđala svoju decu tokom leta 1993. godine jer je njena hospitalizacija to otežavala. Organi su po prvi put dozvolili pristup deci nakon što su ona smeštena u hraniteljsku porodicu, i to samo na dva sata pod nadzorom. Čak i posle toga, pristup podnosioca predstavke deci bio je predmet oštrog ograničenja.

181. Podnosioci predstavke su takođe istakli da je u poslednjih šest godina produženje ograničenja pristupa deci opravdavano time da deca moraju postati privržena svojoj hraniteljskoj porodici, te da bi suviše bliski odnosi sa podnosiocima predstavke ugrozili ovaj cilj. Za organe je bilo dovoljno da deca znaju da imaju roditelje. Kako je ovo bilo prihvaćeno i od strane upravnih sudova, organi su te odluke koristili kao osnovu za sve kasnije odluke o ograničenju.

182. Podnosioci predstavke su istakli da je jedini razlog koji je naveden za odluku o izdavanju naloga za ograničenje pristupa bilo nestabilno zdravlje K. Ipak, to obrazloženje ne ispunjava stroge predušlove utvrđene zakonom. Socijalni radnik je 14. septembra 1993. godine sačinio napomenu povodom odluke o pravu pristupa T. detetu J. u kojoj je naveo da ona treba da se preispita imajući u vidu da se priprema njeno smeštanje J. u hraniteljsku porodicu te da se može očekivati da će T. teško prihvatiti da je se odrekne. Prema podnosiocima predstavke, sistematski se sprovodio plan da se J. otuđi od svojih roditelja.

183. Podnosioci predstavke su takođe napomenuli da je njihova odluka da ponovo žive zajedno doneta početkom 1994. kada su deca već bila data pod staranje, i kada se već znalo da će se smestiti u hraniteljsku porodicu. Kada je T. saznao, posle svih obećanja i nevolja kroz koje je prošao, da ne može da živi sa svojom ćerkom, nije video nikakav razlog da se ne vrati natrag i živi sa K. Tada su oba podnosioca predstavke znala da im deca nikada neće biti vraćena.

184. Prema tvrdnjama podnosioca predstavke, odluke o oštro ograničenju pristupa nisu donete na demokratski način, s obzirom da oni nisu imali mogućnosti da u donošenju tih odluka učestvuju. Postupak nije ispunio osnovne zakonske uslove, kao što je, recimo, zahtev da se deluje sa izuzetnom pažnjom i delikatnošću, u skladu sa načelom najmanjeg mogućeg mešanja i u najboljem interesu dece. Na primer, u decembru 1993. podnosiocima predstavke je predloženo da kontaktiraju s decom pismenim putem. S obzirom da je J. imala samo godinu dana, ona očigledno nije mogla da čita ili shvati ovu vrstu komunikacije. Jednom prilikom su socijalni radnici rekli podnosiocima predstavke da ne razgovaraju sa M. o smeštanju u porodicu, a kada je K. o tome govorila sa M. kažnjena je daljim ograničenjem pristupa iako je ovo bio najvažniji događaj u dotadašnjem životu M.

185. Podnosioci predstavke su istakli da je njihov pristup M. bio ograničen tokom njegovog smeštaja u dečjem domu - što je bila dobrovoljna mera otvorene nege - jer mu nije bilo dozvoljeno da dolazi u kućne posete. Ta odluka ograničenog pristupa očigledno je bila nezakonita s obzirom da, prema zakonu, nisu dozvoljena nikakva ograničenja pristupa tokom detetovog dobrovoljnog boravka u dečjem domu. Prve zvanične odluke o ograničenju pristupa donete su tek mnogo kasnije, tačnije 21. juna 1993. godine.

186. Podnosioci predstavke su istakli da je 15. jula 1993. Odbor za socijalno staranje potvrdio naloge za ograničenje po pitanju prava pristupa K. njenoj deci.

Ograničenja su se zasnivala na agresivnom ponašanju K. i njenim emocionalnim ispadima. Ipak, socijalni radnici su napomenuli da je susret K. sa decom dobro prošao. Ona nikad nije povredila ili pretila da će povrediti decu na bilo koji način. Činjenica da je bila agresivna prema državnim organima – koji su joj oduzeli decu – nije predstavljala pravnu osnovu za ograničenje pristupa ili odbijanje prava podnosioca predstavke na porodični život sa svojom decom. Naprotiv, ta odluka je kod K. samo povećala stres koji je trpela, kao i njene psihotične reakcije.

(β) Država

187. Država se sa ovim nije složila. Ona je tvrdila da fizička veza nije jedini način da se obezbede porodične veze. U Finskoj, mere za dobrobit deteta o kojima se govori u Zakonu o socijalnom staranju nad decom, kao što su smeštanje deteta pod redovno staranje, ili drugu vrstu staranja, predstavljaju oblike pomoći usmerene ka detetu. Svrha te pomoći nije da se izmene biološke veze deteta sa porodicom. Majka i otac su ostali zakonski staratelji deteta koje je smešteno na staranje. Činjenica da je dete dato na staranje i smešteno u hraniteljsku porodicu ne sprečava dete da kasnije, kao odrasla, punoletna osoba, viđa svoje roditelje i tako stvori normalne porodične veze. Ipak, stavljanje pod staranje samo po sebi implicira neka praktična i prirodna ograničenja prava pristupa.

188. Država je izrazila sumnju u pogledu činjenice da je sud smatrao dopuštenim sve prigovore u pogledu ograničenja pristupa. U svakom slučaju, Država je naglasila da su ispunjeni svi rokovi i drugi uslovi predviđeni Zakonom o socijalnom staranju nad decom.

189. Država je takođe istakla da su organi u početku na razne načine pomagali T. u njegovim naporima da uspostavi odnos sa bebom. Pružena mu je podrška i Centar za porodicu ga je usmeravao, a takođe je dobijao i finansijsku pomoć. Pored toga, dogovoreno je da se organizuju mesečni sastanci sa T. kod savetnika za porodicu. Smatrajući da je cilj da T. živi sa bebom, organizovana je i porodica za podršku, kao i nedeljna pomoć u domaćinstvu. Istovremeno je T. nastavio često da se viđa sa K. Očigledno se nadao da će se njeno zdravlje poboljšati u meri koja će omogućiti da zajedno podižu svoje dete i pored činjenice da se njegova saradnja sa organima bazirala na ideji da se on sam stara o detetu.

190. Država je dalje naglasila da su posete K. i T. i drugih rođaka na početku smeštaja M. u dečji dom bile neograničene. Podnosioci predstavke su mogli za vikend da prenoće u dečjem domu. Posete su ograničene tek kada se zdravlje K. pogoršalo i njeno ponašanje tokom poseta izazvalo jake negativne emocionalne reakcije kod M. konfuziju i prekid aktivnosti, kao i narušavanje atmosfere u dečjem domu u celini.

Ograničenja prava pristupa roditeljima dok se M. nalazio u dečjem domu bila su usmerena posebno na K. zbog njene akutne mentalne bolesti. Kasnije odluke o pravu pristupa odnosile su se na oba podnosioca predstavke i zasnivale su se na raznim izjavama lekara i drugih stručnjaka.

191. Država se takođe pozvala na činjenicu da su podnosioci predstavke imali priliku da održavaju kontakt sa svojom decom putem pisama i telefonskih razgovora. Dva različita domaća suda su, kada su se bavila posebnim pitanjem prava pristupa K. njenoj

deci, utvrdila izuzetno važne razloge da joj ograniče pravo pristupa. I pored toga, podnosiocima predstavke je dozvoljeno da se redovno viđaju sa svojom decom.

(ii) Procena Suda

192. Veće je u svojoj presudi od 27. aprila 2000. smatralo da nije potrebno da ispita ograničenja pristupa kao posebno pitanje, osim koliko je to situacija u dato vreme iziskivala. Veće je, u tom smislu, zapazilo da su podnosioci predstavke – od 1994. godine pa nadalje – imali pristup deci jednom mesečno. Dok je to možda ranije bilo nerazumno restriktivno, Veće nije moglo da prenebregne činjenicu da su u momentu donošenja presude deca bila pod državnim staranjem već skoro sedam godina. Tako posmatrano, Veće je prihvatilo da nacionalni organi, u okviru njihovog polja slobodne procene, imaju pravo da smatraju ta ograničenja neophodnim u svetlu interesa dece. Shodno tome, veće nije utvrdilo povredu člana 8 Konvencije po ovom pitanju.

193. U zahtevu za prosljeđivanje predmeta Velikom veću Država nije pominjala ove primedbe podnosilaca predstavke; Država je tražila prosljeđivanje predmeta samo po pitanjima za koja je veće ustanovilo da postoji kršenje člana 8 Konvencije. Pored toga, u svojim dokazima pred Velikim većem ni podnosioci predstavke ni Država nisu izneli nikakav poseban argument po pitanju da li ograničenja i zabrana pristupa odvojeno predstavljaju povredu člana 8 Konvencije. Ipak, ovo pitanje, koje je predstavljalo jedan deo žalbe formulisane od strane podnosilaca predstavke a na osnovu člana 8 Konvencije u prvobitnom postupku pred većem, treba da se utvrdi i ovom presudom s obzirom da predstavlja deo "predmeta" koji je iznet pred Veliko veće (vidi stav 140, gore).

194. Veliko veće, isto kao i veće, smatra da, što se tiče žalbe na ograničenje pristupa, koja je pokrivena nalazima o povredi člana 8 Konvencije kao rezultat propusta da se preduzmu potrebni koraci za ponovno spajanje porodice, nije neophodno razmatrati osporavane mere kao mogući poseban izvor kršenja. Po pitanju sadašnje situacije, uključujući i period koji je protekao po donošenju presude veća, Veliko veće je došlo do istog zaključka kao i veće. Ono zapaža da, dok nacionalni organi treba da učine najviše što mogu da olakšaju ponovno spajanje porodice, svaka obaveza da primene prinudu u ovoj oblasti mora biti ograničena kao i da najbolji interesi deteta treba da se uzimaju u obzir. Kada se čini da kontakti sa roditeljima prete ovim interesima, na nacionalnim organima je da uspostave pravičnu ravnotežu između interesa dece i interesa roditelja (vidi, između ostalog, slučaj *Hokanen*, citiran gore, str. 22, st. 58). S obzirom na situaciju u kojoj su bila deca u ovom kasnijem periodu ne može se utvrditi da je procena finskih organa za socijalno staranje o deci bila suprotna članu 8 st. 2. U tom smislu Sud zaključuje da nije došlo do kršenja člana 8 Konvencije.

III. Navodno kršenje člana 13 Konvencije

195. U postupku pred većem podnosioci predstavke su tvrdili da im nije bio na raspolaganju nijedan efikasan pravni lek po pitanju prava na poštovanje njihovih porodičnih prava a na osnovu člana 8 Konvencije. Član 13 Konvencije glasi kako sledi:

"Svako kome su povređena prava i slobode predviđene u ovoj Konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu. "

196. Država je osporila ove navode pozivajući se na mogućnost predavanja zahteva sudu, prema stavu 2 člana 93 Ustavnog zakona (sada stav 3 člana 118 novog Ustava iz 2000) i relevantnih odredaba Krivičnog zakona, da se protiv onih koji odlučuju podigne optužnica, te da oni mogu biti u obavezi plaćanja naknade štete, kao i mogućnost da se, prema Zakonu o nadoknadi, Državi naloži da plati štetu.

197. Mada nije pomenuta u zahtevu Države prema članu 43 Konvencije, žalba na osnovu člana 13 Konvencije predstavlja deo "predmeta" koji je iznet pred Veliko veće na odlučivanje presudom (vidi stav 140, gore).

198. Veće je u svojoj presudi od 27. aprila 2000. donelo sledeće zaključke:

"179. Sud napominje da su podnosioci predstavke mogli da se žale upravnim sudovima na naloge o staranju, na odbijanje da se prekine staranje i na razna ograničenja pristupa. Tačno je da žalbe podnosilaca predstavke nisu bile uspešne. Ipak, delotvornost pravnog leka u smislu člana 13 ne zavisi od sigurnosti u povoljan ishod (vidi presudu u predmetu *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs i Gubi protiv Austrije*, od 19. decembra 1994, *Series A* br. 302, st. 55). Nema nikakvih indikacija da finski upravni sudovi ne bi ispunili zahteve o 'efikasnom pravnom leku' u okviru značenja člana 13 Konvencije. Imajući u vidu i druge lekove koje je Država uvela, Sud smatra da su podnosioci predstavke imali na raspolaganju pravne lekove koji ispunjavaju zahteve ove odredbe. Shodno tome, nije bilo povrede člana 13 Konvencije."

199. Veliko veće ne vidi nikakav razlog da odstupi od nalaza veća u vezi ovog aspekta predmeta. Iz navedenih razloga Sud zaključuje da, zbog razloga koje je navelo veće u svojoj presudi, nije ustanovljeno nikakvo kršenje člana 13 Konvencije.

IV. Primena člana 41 Konvencije

200. Član 41 Konvencije predviđa:

"Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj strani."

A. Šteta

201. Podnosioci predstavke su tvrdili da minimalni iznos odštete koja treba da im se odredi zbog povrede njihovih prava zagarantovanih Konvencijom jeste suma koja je navedena u presudi Veća, odnosno svakom po 40.000 finskih maraka (FIM). Takođe su tvrdili da bi Sud ipak trebalo da uzme u obzir duhovnu patnju izazvanu događajima u ovom slučaju koji je preživela prvi podnosilac predstavke tokom svoje četvrte trudnoće, kao i njen strah da će joj vlasti oduzeti i to dete. Pred većem je tražena naknada u ukupnom iznosu od FIM 816.000. Prema njihovom mišljenju, iznos odštete bi trebalo dalje povećati usled činjenice da su organi tokom postupka prikrili bitnu informaciju. Pored toga, trebalo bi odrediti kompenzaciju za produženje postupka, što je izazvalo dodatni stres i patnju, s obzirom da je on posledica prosljeđivanja predmeta Velikom veću od strane Države.

202. Država je, tokom postupka pred većem, priznala da, ukoliko Sud ustanovi povredu člana 8 Konvencije, njegova presuda treba da uključi dovoljno pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete. Ipak, iznosi koje su tražili podnosioci predstavke smatrani su prekomernim. Država je ostavila diskreciji Suda da odluči po ovom pitanju.

Država nije komentarisala potraživanja podnosilaca predstavke koja su se odnosila, između ostalog, na dodatni stres izazvan postupkom pred Velikim većem.

203. Veće je, u svojoj presudi od 27. aprila 2000. godine, dodelilo za podnosiocima predstavke svakom po FIM 40.000, odnosno FIM 80.000 ukupno, kao pravičnu naknadu za nematerijalnu štetu koja je pretrpljena usled kršenja člana 8 Konvencije.

204. Veliko veće je, kao i veće, ustanovilo da je bilo kršenja člana 8 usled propusta finskih organa za socijalno staranje dece da posvete dovoljnu pažnju mogućem ponovnom spajanju porodice podnosilaca predstavke prilikom sprovođenja mera staranja (vidi stavove 177 i 179, gore). S druge strane, zaključak Velikog veća o kršenju prava u vezi sa smeštajem dece pod staranje kao takvo bazira se na nešto užoj osnovi nego što je to bio slučaj kod presude veća: Veliko veće je ograničilo svoje zaključke samo na nalog o hitnom zbrinjavanju i na jedno dete, J. (vidi stavove 164-70 i 173-74, gore). Bez obzira na ovu razliku, Sud smatra da je pravično da se podnosiocima predstavke dodeli isti onaj iznos koji je odredilo veće: stres, tuga i frustracija koju su pretrpeli podnosioci predstavke zbog nedostataka za koje Veliko veće smatra da predstavljaju kršenje člana 8 Konvencije, ne mogu biti značajno manji od onih koji su pretrpljeni na osnovu kršenja koje je utvrdilo veće. Ukoliko uopšte može da se govori o smanjenju iznosa koji treba da se dodeli, on se prebija sa potrebom da se uzme u obzir odlaganje dobijanja dodeljene naknade kao pravičnog zadovoljenja podnosilaca predstavke koje je posledica produženja postupka posle zahteva Države da se predmet iznese pred Veliko veće. Shodno tome, Sud dodeljuje svakom podnosiocu predstavke iznos od FIM 40.000 kao pravično zadovoljenje nematerijalne štete koja se može pripisati kršenju člana 8 Konvencije.

B. Sudski i drugi troškovi

205. Podnosioci predstavke su pred većem tražili FIM 5.190 na ime sopstvenih troškova i rashoda vezanih za njihovo zastupanje. Takođe su tražili FIM 249.475 na ime troškova koje je, u njihovo ime, snosilo Društvo za prava porodice u Finskoj (PESUE). Veće je odredilo FIM 5,190 za njihove troškove od kojih je trebalo da se oduzme iznos od 2.230 francuskih franaka (FRF), koje su već dobili od Saveta Evrope na ime pravne pomoći. Podnosioci predstavke su pred Velikim većem tražili FIM 289.475 na ime sudskih i drugih troškova i rashoda koji su nastali u vezi njihovog zastupanja od strane g. Korteinena, kao njihovog advokata pred većem, i FIM 119.070 po pitanju sudskih i drugih troškova i rashoda u odnosu na zastupanje pred Velikim većem. Nisu spominjani troškovi koje je, u njihovo ime, snosilo PESUE.

206. Država je napomenula da podnosioci predstavke sada traže nadoknadu u svoje ime u visini od FIM 249.475 u vezi sudskih i drugih troškova i rashoda za koje su ranije tvrdili da je u njihovo ime snosilo Društvo PESUE, uvećano za dodatnih FIM 40.000 za sastavljanje pisama nakon rasprave o prihvatljivosti. Država je tvrdila da takva razlika u potraživanju nije moguća i da preneto potraživanje i zakasnelo dodatno potraživanje ne mogu biti prihvaćeni.

Država je dalje tvrdila da ukupan iznos koji se traži za sudske i druge troškove pred Velikim većem izgleda preteran u principu, u odnosu na radne sate i tarife koje su primenjene, a posebno u odnosu na troškove prevođenja i plaćanja koja je tražio porodični savetnik. Ipak, Država je prepustila procenu diskreciji Suda.

207. Sud je prvo zapazio da podnosioci predstavke nisu dokazali da su njihovi sopstveni sudski i drugi troškovi pred Komisijom i većem iznosili više od FIM 5.190 koliko su prvobitno tražili, ili da se iznos od FIM 249.475 prvobitno tražen u ime PESUE zaista duguje g. Korteinenu, kao njihovom pravnom savetniku. Veliko veće zbog toga dolazi do istog zaključka kao i veće. Sud takođe ne prihvata poslednju prijavu potraživanja od FIM 40.000 za pisma koja su sastavljena nakon faze prihvatljivosti.

Po pitanju sudskih i drugih troškova podnosilaca predstavke pred Velikim većem, Sud zaključuje da je potraživanje podnosilaca predstavke od FIM 119.070 prekomerno.

Mora se priznati da je ovaj predmet izuzetno složen i obiman, bar što se činjenica tiče, te da podnosioci predstavke nisu sami tražili iznošenje predmeta pred Veliko veće. Procenjujući visinu svote na pravičnoj osnovi, Sud dodeljuje podnosiocima predstavke FIM 5.190 u odnosu na postupak koji je doveo do presude veća i FIM 60.000 u odnosu na postupak pred Velikim većem, što ukupno iznosi FIM 65.190 za njihove sudske i druge troškove, uključujući i sav porez na dodatu vrednost koji se može naplatiti, od čega treba odbiti FRF 2.230 kao i 2.871,54 evra koji su već dobijeni na ime pravne pomoći od Saveta Evrope.

C. Zatezna kamata

208. Prema informacijama koje su Sudu na raspolaganju, propisana kamatna stopa koja se primenjuje u Finskoj na dan usvajanja ove presude iznosi 11% godišnje.

IZ NAVEDENIH RAZLOGA SUD

1. *Zaključuje* sa četrnaest glasova za i tri glasa protiv da je došlo do povrede člana 8 Konvencije u vezi naloga za hitno zbrinjavanje koji se odnosio na J.;
2. *Zaključuje* sa jedanaest glasova za i šest glasova protiv da nije došlo do povrede člana 8 Konvencije u vezi naloga za hitno zbrinjavanje koji se odnosio na M.;
3. *Zaključuje* jednoglasno da nije došlo do povrede člana 8 Konvencije u vezi naloga za redovno staranje u odnosu na bilo koje od dece;
4. *Zaključuje* jednoglasno da je došlo do povrede člana 8 Konvencije iz razloga propusta da se preduzmu odgovarajući koraci za ponovno spajanje porodice;
5. *Zaključuje* jednoglasno da nije došlo do povrede člana 8 Konvencije u odnosu na sadašnja ograničenja pristupa;
6. *Zaključuje* jednoglasno da nije došlo do povrede člana 13 Konvencije;

7. *Zaključuje* jednoglasno

(a) da tužena Država treba da plati podnosiocima predstavke u roku od tri meseca
(i) na ime nematerijalne štete: svakom po FIM 40.000 (četrdeset hiljada finških maraka), odnosno ukupno FIM 80.000 (osamdeset hiljada finških maraka);
(ii) na ime sudskih i drugih troškova: FIM 65.190 (šezdeset pet hiljada sto devedeset finških maraka) umanjeno za FRF 2.230 (dvehiljade dvestotine trideset francuskih franaka) i EUR 2.871,54 (dvehiljade osamsto sedamdeset jedan evro i pedeset četiri centa) koje treba da se preračunaju u finske marke;

(b) da će na navedenu svotu biti zaračunata godišnja kamatna stopa od 11% koja će teći od trenutka isteka gore navedenog roka od tri meseca do trenutka isplate.

8. *Odbacuje* jednoglasno ostatak zahteva podnosioca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na engleskom i francuskom jeziku, i izrečeno na javnom ročištu u zgradi Suda u Strazburu 12. jula 2001. godine.

Pol Mahoni (*Paul Mahoney*)
Sekretar Suda

Lucius Vildbaher (*Luzius Wildhaber*)
Predsednik Suda

U skladu sa članom 45 stav 2 Konvencije i pravilom 74 stav 2 Poslovnika Suda, uz ovu presudu su priložena sledeća izdvojena mišljenja:

- (a) saglasno mišljenje g. Pelonpea kojem se pridružio ser Nikolas Braca
- (b) delimično izdvojeno mišljenje g-đe Palm kojem se pridružio g. Gokur Jerudson;
- (c) delimično izdvojeno mišljenje g. Bonela;
- (d) delimično izdvojeno mišljenje g. Resa kojem su se pridružili g. Rozakis, g. Furman, g. Zupančič, g. Pantjor i g. Kovler.

L.W.
P.J.M.

**SAGLASNO MIŠLJENJE SUDIJE PELONPEA KOJEM SE PRIDRUŽIO
SER NIKOLAS BRACA**

Glasao sam kao većina sudija po svim tačkama ovog predmeta. Ipak, ne slažem se sa obrazloženjem zaključka o kršenju po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje J. Prema presudi, "izdavanje naloga za hitno zbrinjavanje ... kao i metodi korišćeni za sprovođenje ove odluke bili su neproporcionalni..." (stav 168). Mada smatram da je kritika vezana za sprovođenje naloga za hitno zbrinjavanje opravdana, ne slažem se sa zaključkom da davanje naloga kao takvog predstavlja povredu člana 8.

Podsećam da su osnovni razlozi za nalog o hitnom zbrinjavanju od 18. juna 1993. godine bili isti kao i oni na koje se oslanjalo prilikom donošenja odluke o redovnom staranju 15. jula 1993. i za koju je Sud utvrdio da je u skladu sa članom 8, a tačnije ozbiljna bolest K. i njene povremene nekontrolisane emocionalne reakcije koje su mogle biti traumatične za dete (vidi stavove 24 i 33 presude). Dodatni razlog za nalog o hitnom zbrinjavanju bila je hitnost situacije. Iz presude se može zaključiti da, shodno mišljenju većine, nije postojala takva hitnost koja bi opravdala nalog za hitno zbrinjavanje.

U tom smislu ponavljam da je Sud prihvatio nalog za hitno zbrinjavanje M. na osnovu toga što bi on, bez tog naloga, a na osnovu njegovog ograničenog trajanja mogao biti uklonjen iz bezbednog okruženja dečjeg doma (stav 169 presude). Po mom mišljenju, ovi argumenti podjednako, da ne kažem u određenoj meri *a fortiori*, važe i za J. Bez naloga o hitnom zbrinjavanju niko ne bi imao zakonsko pravo da spreči K. da uzme bebu prilikom izlaska iz bolnice pošto je ona imala isključivo starateljstvo nad J. Da je krhko mentalno stanje podnosioca predstavke moglo u toj situaciji predstavljati rizik po dobrobit deteta (vidi, na primer, stav 167 presude) jeste jedna od mogućnosti koju su organi morali uzeti u obzir.

Zaista, izgleda da čak većina smatra da su razlozi na koje su se oslanjali nacionalni organi bili "relevantni". Ipak, nije se smatralo da su "dovoljni", pored ostalog i zbog toga što "situacija nije bila hitna u smislu da nije nepredviđena" (vidi stav 168 presude). To je tačno i nesporno. Ali baš zbog predvidivosti rođenja nove bebe državni organi i jesu preduzeli određene mere predostrožnosti (vidi stav 22). U meri u kojoj se čini kako je nalog za hitno zbrinjavanje u saglasnosti s članom 8 samo u slučaju nepredviđene hitnosti, ponavljam da je u slučaju M. Sud prihvatio nalog za hitno zbrinjavanje kao opravdan, čak i u odsustvu nepredviđene hitnosti. Štaviše, prema domaćem pravu, član 18 Zakona o socijalnom staranju nad decom (vidi stav 103), nalog za hitno zbrinjavanje (*kiireellinen huostaanotto*, bukvalno "hitno stavljanje pod staranje") predviđen je ne samo za iznenadno nastale hitne slučajeve nego i za druge hitne situacije u kojima odlaganje može da ugrozi dobrobit deteta. Po mom mišljenju organi su, u okviru svog polja slobodne procene, mogli razumno da zaključe da je ovo jedna od takvih situacija. Nije se moglo razmišljati o nalogu za staranje pre rođenja deteta, dok je svako odlaganje moglo dovesti do rizika koji su ranije navedeni.

Kada se govori o proporcionalnosti izdavanja naloga za hitno zbrinjavanje, treba podsetiti da je nalog imao za posledicu i sklanjanje bebe iz neposredne kontrole K. kao i rešavanje o pravu da odlučuje o mestu boravka J. i slična pitanja. U praktičnom smislu, odluka da se J. hitno smesti na staranje sprečila je K. da iznese bebu iz bolnice. Van ovoga, nalog za hitno zbrinjavanje nije mogao zakonski da zabrani pristup K. detetu. Za ta ograničenja bila je potrebna posebna odluka (a doneta je 21. juna 1993. kada je zabranjen pristup bez nadzora – ali ne i drugi vidovi pristupa; vidi stav 27 presude). Zbog toga mi je teško da uskladim kvalifikaciju naloga za hitno zbrinjavanje u celini – kao različitu od načina na koji je sprovedeno – kao "drastičnu" (vidi stav 168) sa jednoglasnim nalazom da je nalog za redovno staranje kompatibilan sa članom 8. Na kraju krajeva, poslednji pomenuti nalog za staranje imao je, na osnovu diskusije, bar u

nekim aspektima, drastičnije posledice po porodični život podnosioca predstavke od naloga za privremeno hitno zbrinjavanje.

U smislu gore navedenog, ne smatram da su nacionalni organi prekoračili svoje polje slobodne procene kada su doneli zaključak da je potreban nalog za hitno zbrinjavanje kako bi se zaštitilo novorođeno dete. Iz razloga koji su slični onima pomenutim u stavu 167 presude, takođe prihvatam da je, u okolnostima ovog predmeta, bilo opravdano da se podnosioci predstavke ne uključe u odlučivanje po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje.

Ono što ipak predstavlja kršenje člana 8 jeste grub način na koji je sprovedena odluka od 18. juna 1993. godine. Uzimanje deteta od majke odmah nakon porođaja i njegovo smeštanje na dečje odeljenje prekoračilo je hitnost situacije i ne može se, čak ni u teškim situacijama kao što je ova, prihvatiti kao proporcionalno sredstvo za obezbeđivanje legitimnog cilja naloga o hitnom staranju. Država nije ponudila nikakvo ubedljivo objašnjenje kao opravdanje nečega što, na prvi pogled, izgleda da predstavlja preteranu reakciju bolničkog osoblja na nalog za hitno zbrinjavanje i, možda, na pismo od 11. juna 1993. (vidi stav 22 presude). Objašnjenje Države da bi bilo manje propusta da nije bilo situacije s manjkom bolničkog osoblja pošto bi nalog za hitno zbrinjavanje možda bio izvršen na manje strog način (vidi stav 161) - svakako je ne oslobađa odgovornosti.

Takođe nije ponuđeno ni dovoljno objašnjenja koja potkrepljuju tvrdnju Države kako K. nije bila sprečena da, u slučaju da to želi, posećuje bebu na dečjem odeljenju (vidi stav 161 presude). Teško da se može očekivati od lica koje je u mentalnoj i emocionalnoj situaciji u kojoj se nalazila podnosilac predstavke na sopstvenu inicijativu preduzima korake za korišćenje prava da vidi dete. S obzirom da nije bilo nikakvih indikacija o preduzimanju bilo kakvih pozitivnih mera kako bi se omogućio kontakt između K. i J. nakon porođaja, prilikom razmatranja situacije sa stanovišta člana 8, ne treba pridavati veliku važnost teorijskoj mogućnosti da je K. mogla da pristupi svom detetu na dečjem odeljenju.

Na osnovu gore iznetog, zaključujem da je mera hitnog zbrinjavanja J. predstavljala kršenje člana 8 zbog načina na koji je sprovedena.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE PALM KOJEM SE PRIDRUŽIO SUDIJA GOKUR JERUDSON

Glasao sam kao većina sudija da ne postoji kršenje člana 8 po pitanju naloga za redovno staranje koji se odnose na oba deteta M. i J. kao i naloga o hitnom zbrinjavanju M. Ipak, ne mogu da se složim s većinom kolega da je postojalo kršenje istog člana po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje J.

Glavni razlozi za naloge za staranje bili su ozbiljna mentalna bolest majke i njena nesposobnost da obezbedi bezbedan razvoj dece. Godine 1989. dijagnostikovano je

da boluje od šizofrenije i u nekoliko prilika je hospitalizovana zbog duševnog poremećaja. Prema stavu većine ovi razlozi bili su relevantni i dovoljni za naloge o redovnom staranju za M. i J. od 15. jula 1993. i za nalog o hitnom zbrinjavanju M. od 21. juna 1993 ali je takođe utvrđeno da je nalog za hitno zbrinjavanje novorođenog deteta J. od 18. juna 1993. godine relevantan ali ne i dovoljan.

Većina je stavila poseban naglasak na činjenicu da je dete odmah pošto ga je majka rodila u bolničkom porodilištu, oduzeto i smešteno na dečje odeljenje iste bolnice.

Prema većini, trebalo je da nadležni finski organi ispitaju da li je postojala mogućnost za neko manje uznemiravajuće mešanje u porodični život pre davanja i sprovođenja naloga za hitno zbrinjavanje.

Sud je konzistentno smatrao da u sprovođenju svoje nadzorne funkcije ne može da se posveti razmatranju samo pobijanih odluka već da ih razmatra u svetlu predmeta kao celine (vidi presuda u predmetu između ostalog, *Olson protiv Švedske (br. 1)*, od 24. marta 1988, *Series A* br. 130, str. 32, st. 68). Kako je navedeno u stavu 154 ove presude, zadatak Suda nije da predstavlja zamenu za domaće organe u izvršavanju njihovih obaveza regulisanja državnog staranja o deci, nego da na osnovu Konvencije kontroliše odluke koje donose ti organi prilikom sprovođenja svog prava na polje slobodne procene.

Takođe podržavam ono što je rečeno u stavu 155 presude, odnosno, da nacionalni organi uživaju široko polje slobodne procene kod utvrđivanja da li je neophodno staviti dete pod staranje.

U stvari, Sud je u svim ranijim presudama koje se tiču stavljanja dece pod državno staranje prihvatao procene nacionalnih organa o neophodnosti naloga za staranje. Upravo u ovoj presudi Sud po prvi put odbija shvatanje nadležnog nacionalnog organa o neophodnosti mere koja je preduzeta u dato vreme.

K. i njena porodica su bile u kontaktu sa organima za socijalno staranje i zdravlje još od 1989. godine. Od marta do maja 1989. K. je bila dobrovoljno hospitalizovana sa dijagnozom da boluje od šizofrenije. Od avgusta do novembra 1989. i od decembra 1989. do marta 1990. ponovo je hospitalizovana zbog bolesti. Kasnije u 1991. godini i ponovo 1992. hospitalizovana je u nekoliko navrata zbog psihoze. Bila je na prinudnom lečenju između 10. maja i 10. juna 1992. i, prema zdravstvenom izveštaju od 15. maja 1992. bila je paranoidna i psihotična. U martu 1993. majka K. je bila u kontaktu sa organima za socijalno staranje i rekla im da se brine za zdravstveno stanje svoje ćerke koje je zaista bilo loše, te da je K. uništila majčinu sliku sa venčanja i iskopala oči svima koji su se nalazili na toj fotografiji. Krajem marta 1993. do 5. maja 1993. K. se nalazila na dobrovoljnom lečenju. Na dan 31. marta obavljen je razgovor između K, njene majke, T. i nekoliko socijalnih i zdravstvenih radnika po pitanju moguće intervencije organa a u vezi nege i vaspitanja M. a u maju 1993. odlučeno je da se M. smesti u dečiji dom.

U trenutku kada je donet i odmah sproveden nalog o hitnom zbrinjavanju J. 18. juna 1993, nadležni finski organi su poznavali, pratili i pomagali porodici K. još od 1989. godine. Imali su mnogobrojne lične kontakte sa svim licima koja su uključena,

dakle imali su dovoljno podataka za dobru procenu mera koje je neophodno preduzeti u cilju interesa dece. Organi su bili spremni da izdaju nalog za hitno zbrinjavanje ukoliko to situacija zahteva, ali su čekali sve dok nisu utvrdili da je to neophodno jer su se plašili da novorođena beba može biti ugrožena. Osnovi na kojima se bazirao nalog državnih organa o hitnom zbrinjavanju bili su, između ostalog, bolest K. i povremene nekontrolisane emocionalne reakcije, činjenica da je njeno mentalno stanje bilo nestabilno u poslednjim fazama trudnoće, te da bi zdravlje bebe bilo ugroženo ukoliko bi K. saznala za plan smeštanja bebe pod državno staranje, kao i činjenica da otac bebe ne predstavlja garanciju njenog razvoja i bezbednosti.

Čak i ako, gledajući sa strane, može izgledati grubo odvojiti novorođenu bebu od majke, organi su u to vreme bili prisiljeni da donesu hitnu odluku o tome da li predstavlja rizik ostaviti dete sa majkom koja je duševno obolela i potpuno nepredvidljiva i koja može napustiti bolnicu sa detetom ukoliko se nikakva odluka ne donese.

U takvim okolnostima, a uzimajući u obzir njihovo polje slobodne procene, smatram da su finski organi imali razumno pravo da smatraju da je neophodno preduzeti meru hitnog zbrinjavanja za J.

Pre svega, teško je mnogo godina kasnije reći da li su finski organi mogli ili morali da deluju na neki drugi način po pitanju odluke o hitnosti koju su bili dužni da preduzmu i o njenoj trenutnoj primeni. Ovo samo za sebe govori u korist opreznijeg pristupa prilikom kontrole ponašanja lokalnih organa. Što je još važnije, treba imati na umu da je suština naloga za hitno zbrinjavanje da se radnja mora preduzeti na licu mesta, kako bi se sprečio nastanak određene štete. Organi imaju malo prostora da, pod pritiskom donošenja trenutne odluke, razmišljaju da li se mogu primeniti mere manjeg intenziteta s obzirom da je situacija takva da je vreme od vitalnog značaja. Po mom mišljenju, Sud mora da bude osetljiviji za stvarne dileme s kojima se suočavaju nacionalni organi u situacijama kada moraju preduzeti hitne korake. Ukoliko se nikakva radnja ne preduzme postoji realan rizik da će dete biti povređeno i da će se organi smatrati odgovornim što su propustili da intervenišu. Istovremeno, ukoliko se preduzmu preventivne mere, postoji težnja da se organi okrive za neprihvatljivo mešanje u pravo na poštovanje porodičnog života. Verujem da priznavanje ove vrste predstavlja pravu dilemu koja podržava i opravdava štedriju primenu polja slobodne procene u ovoj oblasti, na način koji pruža priliku dobrobiti deteta koje je ugroženo. Smatram da bi za Sud bilo odgovarajuće da bude posebno obazriv kada je reč o ugrožavanju prava deteta. Zaista, ako se ovlašćenje državnih organa ne tumači na takav način to može da komplikuje slobodu izbora lokalnih organa u njihovim naporima da zaštite decu i može dovesti do toga da se deca izlože opasnim situacijama.

Kao zaključak, nalaz Suda da su mere preduzete u dato vreme predstavljale kršenje člana 8 prevazilaze nadzornu funkciju koju Sud ima prema Konvenciji u ovim situacijama.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE BONELA

1. Između ostalih pitanja, Sud je morao da utvrdi dve stvari: prvo, da li davanje naloga za hitno zbrinjavanje prilikom rođenja bebe podnosioca predstavke predstavlja kršenje njihovog prava na porodični život; i drugo, da li (kasniji) propust

organa da preuzmu odgovarajuće korake radi ponovnog spajanja porodice predstavlja još jedno kršenje. Sud je utvrdio jednoglasno da je Finska prekršila pravo podnosioca predstavke na porodični život po drugom pitanju. Glasao sam za taj zaključak. Međutim, nisam otkrio nikakvo kršenje prava po pitanju naloga za hitno sklanjanje novorođene bebe od majke a ni u metodima koji su korišćeni za sprovođenje te odluke.

2. Finski organi za socijalno staranje o deci suočeni su sa neprijatnom dilemom: da li da deluju na način koji će povrediti majku ili na način koji će povrediti njenu bebu. Imali su mučne opcije. Lakše je birati između dobrog i lošeg nego između lošeg i još goreg.

3. Majka, podnosilac predstavke, je imala strašnu istoriju duševnog obolenja. Višekratno hospitalizovana od 1989. nadalje, prinudno ili na njen zahtev, postavljena joj je dijagnoza da boluje od šizofrenije i "atipične psihoze koja se ne može definisati"; a kasniji psihijatrijski izveštaji takođe potvrđuju da je paranoidna i psihotična.

4. Majka podnosioca predstavke opisala je mentalno zdravlje svoje ćerke kao "zaista loše"; podnosilac predstavke je uništila porodične uspomene i "iskopala oči" svih koji su se nalazili na venčanoj fotografiji njene majke. U istoriji bolesti postoje brojne epizode neuobičajene agresivnosti.

5. Odmah posle porođaja zdravstveno osoblje je odnelo bebu na dečje odeljenje. Istovremeno je u bolnici uručen nalog za hitno zbrinjavanje po sledećim osnovama: "mentalno stanje" podnosioca predstavke "bilo je nestabilno u poslednjim fazama trudnoće"; "zdravlje bebe moglo bi biti ugroženo s obzirom da je (majka podnosilac predstavke) saznala za plan da se beba smesti pod državno staranje"; "otac deteta ... ne može garantovati razvoj i bezbednost deteta"; i, na kraju, "ozbiljna bolest i povremene nekontrolisane emocionalne reakcije ..." majke "mogu biti traumatične za decu".

6. Majka podnosilac predstavke je, i posle rođenja bebe, imala razne psihotične recidive i bolovala je od "agresivnih i nekontrolisanih emocionalnih izliva".

7. U relevantno vreme, majka podnosilac predstavke imala je troje dece, svako od drugog oca (ćerku P, sina M. i još jednu ćerku J.). Izgubila je starateljstvo nad P. sudskim nalogom iz 1992. godine; njen sin M. je imao ozbiljne mentalne poremećaje gajeći "ogromnu mržnju" i "preteći da će sve pobiti" i stavljen je takođe pod staranje. Ovo mišljenje se odnosi samo na najmlađe dete J., koje su organi uzeli na samom rođenju.

8. Ne dovodim u pitanje mišljenje većine sudija da je oduzimanje bebe od majke prilikom rođenja predstavljalo "drastičnu" meru. Smatram da je, za majku, teško zamisliti strašniju emocionalnu nesreću. Ali, siguran sam da je reč o pitanju ne da li je mera bila drastična već da li se mogla izbeći.

9. I ponovo, kao i dosad, ovaj Sud istupa kao pokrovitelj dogme da su, u situacijama konfliktnih prava, najvažniji najbolji interesi deteta.

10. Finski organi su bili suočeni sa situacijom u kojoj bi ranjiva novorođena beba bila ostavljena na milosti nekog ko je u stalnom stanju rekurentne psihoze, lica za koje je jedino predvidljivo – da je nepredvidljiva. Lice čije su reakcije nepredvidive i koje beži u destruktivno nasilje. Najbolji interesi bebe - ukoliko ovo pitanje vere i

poverenja treba da zadrži ikakav značaj – bili bi jako loše sačuvani ukoliko bi se dozvolilo da ona bude predmet odgovornosti neodgovornog lica. I sasvim "normalne" majke su, u slučaju kada su zapale u postporođajnu traumau, preokrenule svoje dobro prilagođene materinske instinkte na uništenje svojih potomaka. Pitanje zašto se ta mogućnost uzima u obzir kada se bavimo normalnim majkama, a ne uzima kada je reč o potvrđenim psihopatama, i dalje zahteva objašnjenje.

11. Većina je utvrdila kršenje jer "su nadležni nacionalni organi imali obavezu da ispituju da li je bilo moguće primeniti neko manje uznemirujuće mešanje u porodični život u ovom izuzetno kritičnom trenutku u životu roditelja i deteta". Drugim rečima, državni organi su morali da traže druge opcije. Mnogo bi pomoglo da je većina navela koje opcije.

12. Po mom mišljenju, finska služba za staranje je delovala dobro, iako suočena sa bolnim mogućnostima, i na jedini racionalan i pouzdan način koji je imala, postigla poštenu ravnotežu između onoga što se loše uradilo i lošeg koje se sprečilo. Oni koji su radije smestili dete izvan dometa povređivanja i štete sada su nazvani kršiocima ljudskih prava. Pitam većinu sudija, šta bi rekli da je beba, ostavljena sa majkom, podnosiocem predstavke, doživela nesreću. Da sam ja bio suočen, kao finski organi, sa izborom da budem okrutan prema majci ili prema detetu, znam za šta bih se odlučio.

DELIMIČNO IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE RESA KOJEM SU SE PRIDRUŽILE SUDIJE ROZAKIS, FURMAN, ZUPANČIČ, PANCIRU I KOVLER

Na svoju veliku žalost, ne mogu da delim mišljenje većine sudija da nije došlo do kršenja člana 8 Konvencije po pitanju naloga za hitno zbrinjavanje M.

1. Treba se prisetiti da je 3. maja 1993. M. bio dobrovoljno smešten u dečiji dom u periodu od tri meseca posle poremećaja ponašanja K. i nakon što je M. pokazao znake agresivnog ponašanja (vidi stavove 16-20 presude). Čak i ukoliko ponašanje M. nije odmah pokazalo zadovoljavajući napredak u dečjem domu (vidi stav 21), nije postojala ta drastična promena koja bi opravdala odluku od 21. juna 1993. da se i on stavi pod hitno zbrinjavanje (vidi stav 25). Kao i u slučaju naloga za hitno zbrinjavanje novorođene bebe J. pošto ni u ovom slučaju nisu postojale posebne okolnosti koje opravdavaju nalog za hitno zbrinjavanje M.

2. Pre nego što javni organi pribegnu hitnim merama u tako delikatnim pitanjima kao što su davanje naloga za staranje, neposredna opasnost mora konkretno da se ustanovi. Ukoliko je i dalje moguće saslušati roditelje deteta i razgovarati s njima o neophodnosti mere, onda tu nema mesta hitnoj akciji.

M. nije bio u neposrednoj opasnosti s obzirom da je već bio smešten u dečji dom. Ceo postupak daje utisak *coup de force*. Postupak u kojem bi se pripremali nalozi za redovno staranje uz učešće roditelja bi, u datim okolnostima, bio razuman i sasvim zadovoljavajući.

3. Nema sumnje da je, kako je Država naglasila, za razvoj M. bilo potrebno sigurno i podsticajno okruženje, ali je trebalo odluku o tome kako da se ovo postigne i

gde da se M. smesti doneti u skladu sa redovnim postupkom, uključujući detetove roditelje K. i T. u postupak. Tačno je da u očiglednim slučajevima opasnosti roditelji ne mogu da budu pozvani, ali je u slučaju M. u kome nije postojala vidljiva neposredna opasnost, bilo neophodno uključiti roditelja u postupak odlučivanja, što ne znači da bi bilo nemoguće sprovesti nalog o staranju. Ne vidim da bi takav redovan postupak u slučaju M. naškodilo njegovoj zaštiti. Razlozi zbog kojih je većina u Sudu odlučila da ne prihvati neophodnost naloga za hitno zbrinjavanje J. (vidi stav 168 presude) po mom mišljenju se *a fortiori* odnose i na M. Nije bilo razloga da se ne poštuje redovan postupak smeštanja dece pod staranje. Dok su K. i J. bile u bolnici, a M. u dečjem domu, nije postojala nikakva hitna situacija. Dalje, treba da se uzme u obzir da je M. dobrovoljno smešten od strane roditelja u dečji dom. Nije bilo indikacija o promeni namere roditelja da ne dozvole dalji ostanak M. u dečjem domu ili da ne dobije posebnu negu ako to bude potrebno. Hitno zbrinjavanje M. pogoršalo je strogu meru koju su organi već preduzeli u odnosu na J. i njenu majku. Činjenica da je M. mogao biti sklonjen iz sigurnog okruženja dečjeg doma u svakom trenutku (vidi stav 169) ne može opravdati hitnu meru. To je opasnost koja je već dugo postojala, još od dobrovoljnog smeštanja M. u dečji dom. U ovim okolnostima ne mogu da shvatim zbog čega treba smatrati da se iznenada pojavila opasnost, a ne mogu da prihvatim obrazloženje Suda da je razumljivo neuključivanje T. i K. u postupak kako se ne bi izazvala kriza u porodici pre stresnog događaja rođenja J. Kao roditelji, T. i K. su bili daleko više uključeni u postupak odlučivanja posle hitnih mera, kada su pokušali da deluju protiv njih. Dakle, ovaj argument je kontraproduktivan. Takođe, argument da je nalog bio ograničen na vremenski period od četrnaest dana ne opravdava hitnu akciju, s obzirom da opasnost nije postojala. U stvari, to nije bila hitna radnja, to je bila *pripremna* radnja za naloge za redovno staranje, ali finsko pravo ne predviđa takvu "pripremnu fazu" za naloge za redovno staranje.

4. Osnovno pitanje jeste kontrola tumačenja i primene pojma opasnosti i hitnosti u vezi s nalogima o staranju. Do koje mere se nacionalni sudovi mogu nadzirati u tom smislu a na osnovu člana 8 Konvencije? Kada postane očigledno da nije postojala opasnost nego samo "mogućnost" povlačenja dozvole da M. ostane u dečjem domu, i da nije bilo činjenica koje bi pokazale da postoji namera roditelja da promene odluku, onda postaje prilično jasno da nije bilo dovoljno činjeničnih osnova za zaključak nacionalnih organa i sudova. Baš usled toga, Sud u Strazburu mora da ispunjava svoju nadzornu funkciju.